

Minna Anttila

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan
ammattikorkeakoulutukinto
Sosionomi AMK
Varhaiskasvatuksen opettajan
virkakelpoisuus
Opinnäytetyö, 2019

”ETTÄ KAIKKI PÄÄSIS TAVALLAA NIINKU LOISTAMAAN LAPSETKII”

**Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen
opettajien kokemana**

TIIVISTELMÄ

Minna Anttila

”ETTÄ KAIKKI PÄÄSIS TAVALLAA NIINKU LOISTAMAAN LAPSETKIIP”

Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen opettajien kokemana

Sivut 39 ja liitteet 1

Marraskuu 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (amk) + varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus

Opinnäytetyön aiheena oli lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen opettajien kokemana. Työn tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät osallisuuden käsitteen, mitä heidän mielestään osallisuus tarkoittaa lasten näkökulmasta katsottuna, miten osallisuus vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteuttamiseen arjen työssä ja mitä keinoja varhaiskasvatuksen opettajat kokevat itsellään olevan lasten osallisuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi. Opinnäytetyössä selvitettiin myös, miten varhaiskasvatuksen opettajat arvioivat osallisuuden toteutumista omassa työssään.

Opinnäytetyössä käytettiin tutkimusmenetelmänä laadullista tutkimusta. Tutkimustulokset saatiin varhaiskasvatuksen opettajien teemahaastatteluista. Tutkimuksessa haastateltiin viittä varhaiskasvatuksen opettajaa. Haastateltavat työskentelivät kaikki Merikarvialla. He työskentelivät eri ryhmissä. Opinnäytetyössä perehdyttiin osallisuutta käsittelevään kirjallisuuteen ja internet-aineistoihin sekä myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2016 ja Varhaiskasvatukseen 540/2018.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät ja käsittävät osallisuuden käsitteen jokainen hieman omalla tavallaan. Heillä oli kaikilla myös käytössä omat keinonsa ja menetelmänsä osallisuuden toteuttamiseksi ja toteutumisen arvioimiseksi. Jokaisen varhaiskasvatuksen opettajan oma persoona näytti vaikuttavan siihen, miten hän omassa työssään huomio ja tukee osallisuuden toteutumista. Kaikki haastateltavat mainitsivat lasten haastattelun ja havainnoinnin olevan tärkeä tapa saada tietoa siitä, kokevatko lapset osallisuuden kohdallaan toteutuvan.

Lasten osallisuus on noussut yhä enemmän esille uuden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2016 myötä. Myös Varhaiskasvatukseen 540/2018 edellyttää tämän asian huomioimista varhaiskasvatusta suunniteltaessa ja toteutettaessa. Haastatteluissa tuli ilmi, että varhaiskasvatuksen opettajat olivat jo aikaisemminkin toimineet lapsia osallistavalla tavalla, mutta uudet ohjeistukset ja lait ovat asettaneet tarkempia tavoitteita toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. Jokainen haastateltavista koki lasten osallisuuden toteutumisen tärkeäksi ja osaksi päivittäistä toimintaa

Asiasanat: osallisuus, varhaiskasvatus, toteutus, tukeminen

ABSTRACT

Minna Anttila

“SO THAT EVERY CHILD COULD HAVE A CHANCE TO SHINE”

Children’s participation in early childhood education defined by early childhood education teachers

39 p., 1 appendix

November 2019

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor’s Degree Programme in Social Services

Option in Early Education

Bachelor of Social Services

The thesis focused on the experiences of early childhood education teachers regarding children’s participation in early childhood education. The aim was to find out how early childhood education teachers define the concept of participation, what they believe participation means from the point of view of children, how participation affects everyday early childhood education practices, and what resources early childhood education teachers consider themselves to possess that help support and promote children’s participation. The aim was also to find out how early childhood education teachers evaluate the realisation of participation in their work.

The thesis is based on qualitative research. The data was collected through semi-structured interviews with five early childhood education teachers working in different groups at the Norkool daycare centre in Merikarvia, Finland. In the thesis, literature and online material related to the topic of participation was examined. The national plan for early childhood education of 2016 and the Act on Early Childhood Education and Care (540/2018) was also examined.

On the basis of the results, it may be concluded that each of the early childhood education teachers defines and understands the concept of participation in a slightly different way. They all had their own means and methods to promote children’s participation and to evaluate its realisation in practice. The personality of the early childhood education teachers seemed to influence the way they address and support participation in their work. All interviewees mentioned that interviewing and observing children is an important way to find out how the children experience their involvement.

Children’s participation has become an increasingly important topic since the introduction of the new national plan for early childhood education of 2016. The Act on Early Childhood Education and Care (540/2018) also requires children’s participation to be taken into account in the planning and implementation of early childhood education and care. The interviews revealed that the early childhood education teachers already used participatory methods in their work, but new guidelines and laws have set more specific goals for the planning and implementation of activities. Each interviewee emphasised the importance of implementing participatory practices and considered it to be part of their daily activities.

Keywords: participation, early childhood education, implementation, support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 OSALLISUUS, LAPSUUS JA VARHAISKASVATUS, KÄSITTEITÄ.....	6
2.1 Varhaiskasvatustaki ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	6
2.2 Lapsuuden käsitteestä	7
2.3 Varhaiskasvatuksen ja osallisuuden käsitteet	8
2.4 Harry Shierin osallisuuden polku	10
3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA	12
3.1 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksen arvioinnissa ja suunnittelussa	14
3.2 Osallisuuden tukeminen.....	16
3.3 Merikarvian kunnan varhaiskasvatussuunnitelma	18
4 TUTKIMUSHAASTATTELU	20
4.1 Tutkimushaastattelun lajit.....	20
4.2 Teemahaastattelu	21
4.3 Haastattelun vaiheet.....	22
5 OPINNÄYTETYÖN PROSESSIN KUVAUS	24
5.1 Tutkimuskysymykset.....	24
5.2 Haastattelujen toteutus	25
6 HAASTATTELUIEN TULOKSET	26
6.1 Taustatietoja haastateltavista	26
6.2 Lasten osallisuuden määrittelyä varhaiskasvatuksen opettajien kokemana	26
6.3 Osallisuuden toteutuminen varhaiskasvatustyön toiminnoissa.....	28
6.4 Osallisuuden käsite lasten näkökulmasta katsottuna	30
6.5 Osallisuuden huomioimisen vaikutus varhaiskasvatuksen toteuttamiseen.....	31
6.6 Varhaiskasvatuksen opettajan keinoja tukea ja lisätä lasten osallisuutta	32
7 TUTKIMUKSEN LAATU JA LUOTETTAVUUS JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	35
8 POHDINTA	37
LÄHTEET	40
LIITE 1	42

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuslain (540/2018) määritelmän mukaisesti varhaiskasvatus tarkoittaa lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painotetaan pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen kehityksen ja iän mukaista kokonaisvaltaista kehitystä, hyvinvointia, terveyttä ja kasvua. Kasvatustyötä tehdään yhdessä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa tarvittaessa vanhempaa tai huoltajaa kasvatustyössä tukien. Lapsen oppimisen edellytyksiä tuetaan ja huolehditaan tasa-arvoisen koulutuksen toteutumisesta. Lapsille tulee taata terveellinen, kehittävä, turvallinen ja oppimista edistävä kasvatusympäristö, jossa toteutetaan taiteisiin, kulttuuriperintöön, liikkumiseen ja leikkiin perustuvaa pedagogista toimintaa myönteisten oppimiskokemusten kautta. Varhaiskasvatuksen tulee toimia lasta kunnioittavasti ja vuorovaikutussuhteita ylläpitävästi. Varhaiskasvatuksen tulee edistää sukupuolista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta uskonnosta, kulttuurista, kielestä tai katsomuksesta riippumatta ja turvata lasta kunnioittava toimintatapa. Jokaisen lapsen yksilöllinen tuen tarve tulee tunnistaa ja mahdolliset tukitoimet toteuttaa moniammatillisessa yhteistyössä. Lapsen vuorovaikutustaitoja vahvistetaan ja häntä ohjataan yhteiskunnan jäsenyyteen ja kunnioittamaan toisia ihmisiä. Varhaiskasvatuksessa tulee varmistaa lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja tukea lapsen mahdollisuutta osallistua. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Oppimisen ja kasvun kannalta varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen elämää. Vaikka ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta on huoltajilla, varhaiskasvatus vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista täydentämällä ja tukemalla kotien kasvatustehtävää. Valtakunnalliset ohjaukset varhaiskasvatuksessa takaavat yhdenvertaiset edellytykset siihen osallistuvien lapsien kehitykselle, kasvuille ja oppimiselle. Varhaiskasvatuslain edellyttäessä Opetushallitus on laatinut valtakunnalliset Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden mukaan lasten varhaiskasvatuksen paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja joiden mukaisesti varhaiskasvatusta toteutetaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman toimintakulttuurin yhdeksi osa-alueeksi on kirjattu osallisuus. Osallisuuden käsite on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ilmestyttyä noussut tärkeäksi osaksi varhaiskasvatusta. Tärkeäksi koetaan lasten, huoltajien ja kasvattajien keskinäinen yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Osallisuuden lisääntyminen auttaa

myös lapsia ymmärtämään paremmin omia oikeuksiaan, vastuutaan ja tekemiensä valintojen merkitystä ja niistä tulevia seurauksia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 30.)

Ollessani suorittamassa pedagogista harjoitteluani eräässä päiväkodissa keskustelin siellä työskentelevän erityislastentarhanopettajan kanssa osallisuudesta. Kyseinen lastentarhanopettaja kertoi, että hänen mielestään varhaiskasvatuksen henkilökunnalla ei ole yhtenäistä ajatusta siitä, mitä osallisuus oikeasti tarkoittaa. Hän koki osallisuuden käsitteen määrittämisen hankalaksi. Itseänikin tämä ajankohtainen asia kiinnostaa ja koen osallisuuden tärkeäksi oikeudeksi niin lasten kuin aikuistenkin kohdalla, joten aihe opinnäytetyölleni löytyi harjoittelun ohessa.

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää, miten varhaiskasvatuksen lastentarhanopettajat määrittelevät osallisuuden käsitteen ja miten ja millaisin keinoin he kokevat sitä omassa työssään parantavansa ja edistävänsä. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, miten yhtenäisiä lastentarhanopettajien käsitykset osallisuudesta ovat ja miten he sen toteutumisen omassa työssään kokevat. Tarkoituksena on myös selvittää, millaisilla keinoilla lastentarhanopettajat lasten ja perheiden osallisuutta edistävät ja tukevat. Tarkoituksenani on haastatella päiväkodin lastentarhanopettajia osallisuudesta ja siitä, miten he sen määrittelevät. Haastattelussa kysyn myös osallisuuden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa lastentarhanopettajien näkökulmasta.

2 OSALLISUUS, LAPSUUS JA VARHAISKASVATUS, KÄSITTEITÄ

Lapset ovat osa oman perheensä kulttuuria jo syntymästään lähtien. Länsimaisessa yhteiskunnassa lapset tulevat jo varhaisessa vaiheessa osaksi myös erilaisiin perheen ulkopuolisiin instituutioihin, kuten päiväkoteihin. Tämä vaatii lapsilta ponnisteluja itseään ympäröivän kulttuurin ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi. Tullakseen osallisiksi tästä kulttuurista, lasten on sopeuduttava siihen ja otettava se omakseen. Aikuisten maailman ymmärtämisen ohella lapset tuottavat omaa vertaiskulttuuriaan. Kasvatuksessa on viime aikoina alettu painottaa myönteisyyttä. Tämän myötä on alettu nostaa esiin positiivista, lasten vahvuuksia esille tuovaa ja tukevaa pedagogiikkaa. Myös lasten toimijuutta ja pystyvyyttä omassa ympäristössään on korostettu kasvatuksessa. (Karjalainen, S & Puroila, A-M, 2017.)

2.1 Varhaiskasvatuslaki ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatus on tärkeä vaihe lapsen oppimiselle ja kasvulle. Varhaiskasvatuksen tehtävä on täydentää ja tukea kotien kasvatustehtävää ja siten vastata omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista. Varhaiskasvatuksen valtakunnallisella ohjeistuksella, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteilla, luodaan varhaiskasvatukseen osallistuville lapsille yhdenvertaiset edellytykset kokonaisvaltaiselle oppimiselle, kasvulle ja kehitykselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen valtakunnallinen määräys, jonka mukaan suunnitellaan ja laaditaan lasten ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on määriteltä varhaiskasvatuslain perusteella. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

Varhaiskasvatuksen parissa lapset kuuluvat osaksi vertaisyhteisöä, jossa he saavat ensimmäisen kokemuksen siitä, minkälaisia erilaisia haasteita yhteisöön kuuluminen tuo tullessaan. Lasten sosiaalinen identiteetti rakentuu näiden kokemusten pohjalta, yhdessä toimien ja oppien. Yhteisöön kuulumisen perustan rakentaminen tulisi aloittaa mahdollisimman varhain lapsen elämässä. Yhteisöllisyyden oppimiseksi lapsen täytyy oppia yhteisön rakentamiseen ja ryhmän toiminnan edistämiseen vaadittavat taidot. Varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on tärkeä tehtävä toimia roolimallina näiden

taitojen opettelemisessa. Yhteisöllisyyteen kasvetaan pitkällä aikavälillä. Varhaiskasvatusikäisillä lapsilla on luontainen herkkyyys sosiaalisten taitojen ja yhteisöllisyyden harjoitteluun. (Marjanen, P; Marttila, M & Varsa, M 2013, 22-24.) Yhteisöllisyys kehittyy aikaa vaativan prosessin tuloksena. Sen lähtökohtina ovat toisten kunnioittaminen, avoimuus, keskustelu ja asioista sopiminen. Yhteisöllisyyttä pystyy luomaan yhteisten keskustelujen, tekemisen ja suunnittelun kautta. Lapsen tulee saada olla osa yhteisöä ja kokea tulevansa kuulluksi. Näin lapsi kokee osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Marjanen, P; Marttila, M & Varsa, M 2013, 76-77.)

Yksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen osaamisen osa-alueista on osallistuminen ja vaikuttaminen, jonka mukaan lasten oikeuksiin kuuluvat osallisuus omaan elämäänsä vaikuttavissa asioissa ja kuulluksi tuleminen. Varhaiskasvatuksen tehtävä on huolehtia lasten kehittyvien osallistumisen ja vaikuttamisen taitojen tukemisesta. Samalla lasta kannustetaan oma-aloitteisuuteen. Lasten osallistumisen taitoja voidaan vahvistaa kohtaamalla heidät arvostavasti, vastaamalla lasten tekemiin aloitteisiin ja kuuntelemalla heidän ajatuksiaan. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on huolehtia, että jokaisella lapsella annetaan mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua. Tätä kautta kehittyvät lapsen eri yhteisöissään tarvitsemat sosiaaliset taidot. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 22-24.)

2.2 Lapsuuden käsitteestä

Kaikkia lasten kanssa tavalla tai toisella tekemisissä olevia aikuisia koskettaa ajankohdainen haaste, joka on lasten todellisuuden näkyväksi tekeminen. Lapsilla on erilainen tapa ajatella asioita ja antaa erilaisille tapahtumille merkitys. Lapsuuden tulkinnat ja lapsikäsitys vaikuttavat aikuisten toimintaan lasten kanssa ja siihen, miten saamme tietoa lapsista ja heidän maailmastaan. Vallitsevaan lapsikäsitkseen on vaikuttanut sekä kehityopsykologia että sosiologia, joista on peräisin myös varhaiskasvatuksen käsitys lapsen vaiheittain etenevästä kehittymisestä. Tieteellisten tulkintojen lisäksi lapsuutta määritellään myös erilaisissa asetuksissa ja sopimuksissa. Näistä yksi erittäin keskeinen ja useasti viitattu on Yhdistyneiden kansakuntien Lasten oikeuksien sopimus, jossa tiivistetysti on kolme pääperiaatetta, jotka ovat voimavarojen jakaminen, suojelu ja osallistuminen. Lapsuuden määritelmää tehtäessä on tärkeää ottaa huomioon lapsuuden monimuotoisuus. Aikojen muuttuessa myös näkemykset muuttuvat ja

jokaisena aikakautena elää yhtä aikaa ja rinnakkain monia erilaisia lapsikäisyyksiä, joten ei ole olemassa vain yhtä lapsuutta. Lapset osallistuvat itseään ympäröivän maailman rakentamiseen ja sitä kautta luovat oman toimintansa kautta omannäköistään lapsuuden kulttuuria. Jokainen lapsi myös määrittelee lapsuuden omalla tavallaan. (Roos, P 2016, 19-21.)

2.3 Varhaiskasvatuksen ja osallisuuden käsitteet

Härkönen (2009c) on määritellyt varhaiskasvatuksen seuraavalla tavalla: Varhaiskasvatus tarkoittaa toisiinsa systeemisessä suhteessa olevia ja ajassa muuttuvia ekstensioita, jotka ovat varhaiskasvatuskäytäntö, varhaiskasvatusoppiaine, varhaiskasvatus-tiede ja varhaiskasvatusajattelu, jotka kaikki sisältävät samat toisiinsa systeemisessä suhteessa olevat historiallisiin varhaiskasvatuksen pedagogisiin periaatteisiin perustuvat sellaiset yleiset ja määritellyt pedagogiset käsityskategoriat sekä tietyt koko systeemiä läpäisevät sisällöltään varioivat ominaispiirteet, joita myös voidaan käsitellä ekstensioina, joilla jälleen on sisältövariaatioita. (Virkki, P 2015,21.)

Osallisuuden ja toimijuuden käsitteet ovat tulleet suomalaista varhaiskasvatusta koskevaan keskusteluun vasta 1900-luvun viimeisten vuosikymmenten aikana. Nykyään ne ovat osa Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita (2014). Osallisuuden käsitteen juuret ovat sosiologiassa, joka on varhaiskasvatuksen lähitiede. Yksi sosiologian kohdealueista on lapsuuden sosiologia, joka paneutuu ihmisen lapsuuden ajan erilaisiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin suhteisiin ja se on tuonut uutta näkökulmaa varhaiskasvatusta koskeviin tarkasteluihin. Lapsi alettiin nähdä itsenäisenä osana yhteiskuntaa ja sen sosiaalista rakennetta. Lapsi nähdään sosiaalisena toimijana, joka vuorovaikutuksessa toisten kanssa muovaa sekä omaa että toisten lasten ja aikuisten elämää. Sosialisatian tuleminen huomaa myös lasten kasvatuksessa ja lapsille järjestettävässä opetuksessa ja hoidossa. Lapsuudesta eri aikoina tehtävät erilaiset tulkinnat määrittelevät, millainen on toivottava lapsuuden olemus. Tämä muokkaa sen, miten lapsille ja heidän perheilleen suunnatut yhteiskunnan palvelujärjestelmät kehittyvät. (Virkki, P 2015, 3-8.)

Nykypäivän postmodernissa ajattelumaailmassa lapsi nähdään yhdessä toimijana ja toiminnan rakentajana eikä ainoastaan kasvattajan toiminnan kohteena. Viime aikoina

tehdyissä tutkimuksissa on pyritty tietoisesti tuomaan esiin lasten toimijuutta eli heidän toimintaansa, kokemuksiaan ja kohteluaan heidän itsensä kautta, oman elämänsä tekijöinä. Lapsen toimijuuden edellytyksenä nähdään hänen kehityksensä ja kypsyytensä, joka vaihtelee lapsien kesken. Varhaiskasvatuksessa voidaan ajatella lapsia sekä yksilöinä, jotka vielä kasvavat ja kehittyvät, että aktiivisina päivittäiseen toimintaan osallistujina. Lasten toimijuus koostuu heillä erilaisissa tilanteissa käytössä olevista voimavaroista ja siitä, miten he näitä voimavaroja hyödyntävät toiminnassaan. Toimijuus lasten näkökulmasta muodostuu heidän itsensä eri toiminnoille antamista merkityksistä ja siitä, miten he toimivat kasvattajien ja toisten lasten kanssa. (Virkki, P 2015, 3-8.)

Osallisuuden käsite liittyy kaikkeen lasten toimintaan ja siksi sen määrittely ei aina ole ongelmatonta. Käsitteen määrittäminen on hankalaa myös siksi, että pienten lasten osallisuuden ilmenemisestä ei ole riittävästi aikaisempaa tutkimus- ja kokemustietoa. Osallisuuden käsite saatetaan ajatella liian laajasti aktiivisena kansalaisena toimimiseksi ja pienen lapsen tiedot ja taidot yhteiskunnassa elämisestä ja vaikuttamisesta ovat siihen tarkoitukseen liian rajalliset. Näin ollen toimintatapoja ei voida siirtää sellaisinaan varhaiskasvatusta koskeviksi. Varhaiskasvatuksessa pienen lapsen osallisuus rakentuu lapsen ollessa vuorovaikutuksessa ryhmän ja varhaiskasvatuksen aikuisten kanssa. Se ilmenee jokapäiväisissä valintatilanteissa, kohtaamisissa ja yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa. (Leinonen, J. 2016, 18.)

Osallisuuden käsite herättää varhaiskasvatuksen kentällä monia tulkintoja ja kysymyksiä siitä, mistä osallisuudessa perimältään on kysymys. Kasvatuskeskustelussa lasten yksilöllisyydestä ollaan siirtymässä kohti yhteistä toimintaa ja ryhmän jäsenyyttä. Käsitteet lasten oikeuksista olla osallisina eri yhteisöissään ja tulla kuulluiksi ovat vahvistuneet. Osallisuuden nähdään perustuvan vapaaehtoiseen, tasavertaiseen ja vuoropuheelliseen suhteeseen ihmisten kesken. (Turja, L. 2017, 44.)

Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa voidaan jakaa kolmen eri alakäsitteen alle. Näistä ensimmäinen on osallisuus arjessa, jolla tarkoitetaan lapsen osallisuutta päiväkodin rutiineihin, arkeen ja perustoimintoihin, joissa lapsen rooli on toimijana. Toinen on osallisuus sosiaalisissa suhteissa, joissa lapset ja kasvattajat osallistuvat tasa-arvoisina yhteiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen. Kolmas on osallisuus kokemuksena,

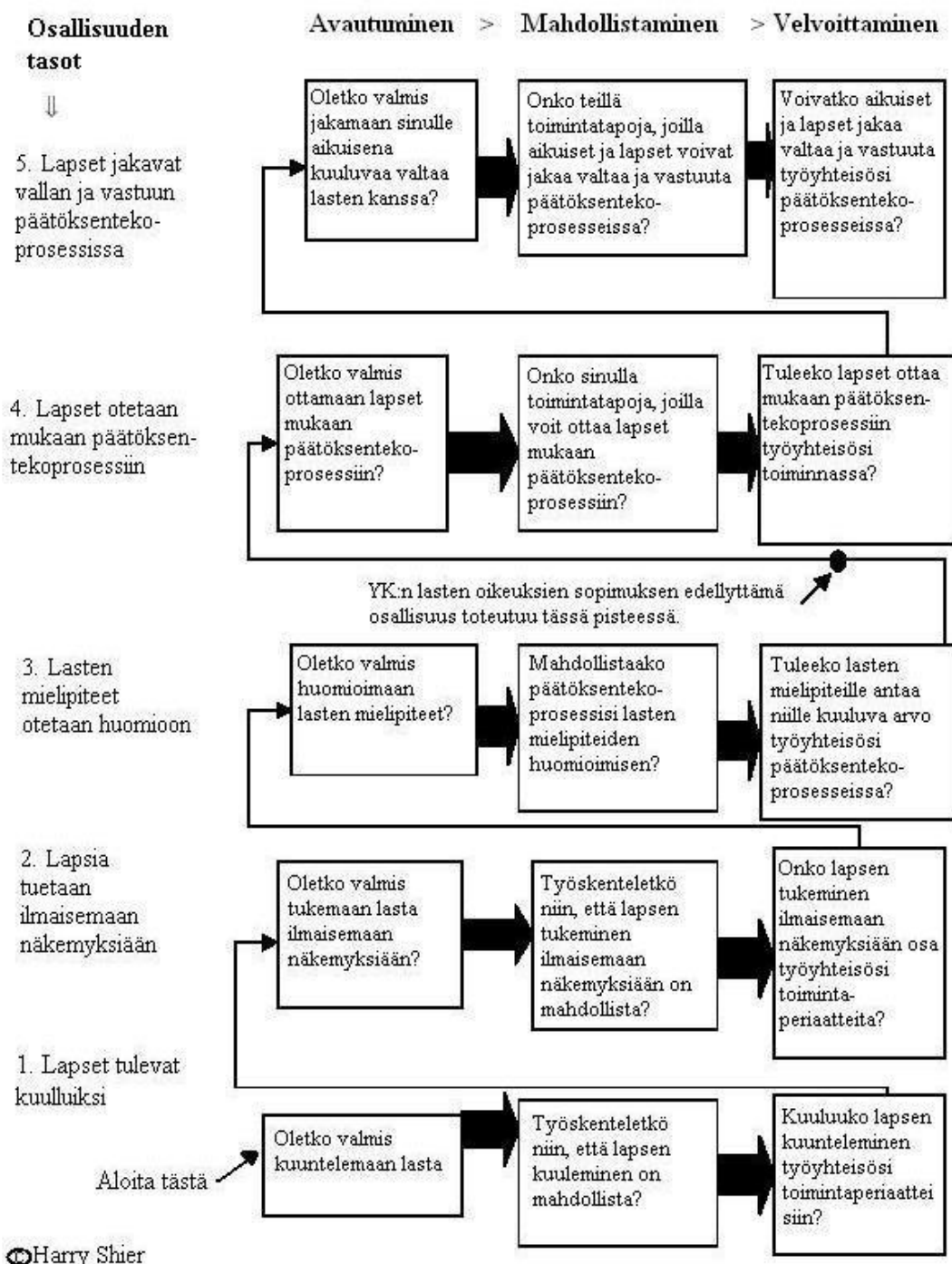
joka painottaa lapsen henkilökohtaista kokemusta osallisuudestaan varhaiskasvatuksen yhteisössä. (Leinonen, J. 2016, 18.)

Osallisuus on erityisesti sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa toteutuvaa toimijuutta. Se edellyttää tilanteessa läsnä olevien keskinäistä vuorovaikutusta. Osallisuus ei ole ainoastaan mukanaoloa vaan siihen sisältyy kaikkien mukanaolijoiden mahdollisuus vaikuttaa yhteiseen toimintaan. Tämä edellyttää kuulluksi tulemistä ja muiden kuuntelemista. Osallisuuden keskeisin peruslähtökohta on kuulluksi tuleminen. Lasten osallisuuteen kuuluu oleellisesti myös osallisuus päätöksentekoon. Osallisuus kasvat-
taa lasta demokraattiseen ajattelu- ja toimintatapaan. Varhaiskasvatuksen ammattilai-
sen tulisi pohtia, miten hän voi ryhmässä tasoittaa lasten osallisuuden lähtökohtia. Las-
ten osallisuuden toteutumiselle voi olla monia esteitä, joita kasvattajan tulisi osata tun-
nistaa ja poistaa. Osallisuuden kokemukset herättävät sekä kasvattajissa että lapsissa
iloa ja ylpeyttä omasta ja ryhmän osaamisesta ja yhteenkuuluvuuden ja hyväksytyksi
tulemisen tunnetta. (Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017, 46-50.)

2.4 Harry Shierin osallisuuden polku

Osallisuuden malleja on olemassa useampia erilaisia. Näistä suomalaisessa varhais-
kasvatuksessa eniten käytetty Harry Shierin osallisuuden polku (KUVIO 1). Tämä
malli koostuu viidestä eri osallisuuden askelmasta. Näitä askelmista jokaista määrittää
kolme aikuisen sitoutumisen astetta. Polun ensimmäinen askel on lapsen kuuntelemi-
nen, joka on perusvaatimus lapsen osallisuuden kokemukselle. Kuuntelemiseen liitty-
vät myös sanattomat viestit, kuten eleet ja ilmeet. Toinen askel on lapsen tukeminen
omien mielipiteidensä ilmaisemiseen. Aikuisen tulee huolehtia siitä, että hän rohkaisee
lasta tämän kehitystasoon sopivilla keinoilla ilmaisemaan omia ajatuksiaan. Polun kol-
mannella askeleella aikuisen tehtävä on ottaa toiminnassaan huomioon lasten aloitteet
ja mielipiteet tilanteeseen sopivasti ja perustellusti. Shierin mukaan tämä kolmas vaihe
toteuttaa parhaiten Lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti lasten osallisuuden to-
teutumista. Neljännellä tasolla lapsi otetaan mukaan päätöksentekoon ja tuolloin ai-
kuinen luovuttaa lapselle valtaa, mutta myös vastuun omista päätöksistään. Osallistu-
essaan päätöksentekoon lapsi myös sitoutuu asioihin paremmin. Polun viidennellä ta-
solla aikuisen on annettava osa vallastaan lapselle, mutta autettava lasta myös kanta-
maan vastuuta päätöksistään. Varhaiskasvatuksessa lasten kuunteleminen ei ole vain

passiivista kuuntelemista. Kasvattajan tehtävä on havainnoida lasta, kysellä ja keskustella lapsen näkökulmista. Varhaiskasvatuksessa vastuu pedagogisesti kehittävästä ja turvallisesta toiminnasta säilyy aina viimekädessä kasvattajalla. Yksi osallisuuden toteutumisen peruselementti on, että kasvattaja käyttää tätä vastuusta kumpuavaa valtaansa vuorovaikutteiseen keskusteluun ja neuvotteluun ja perustelee omia päätöksiään ja niihin johtaneita syitä avoimesti. (Heikka, J; Fonsén, E; Elo, J & Leinonen, J (toim.) 2016, 21-25.)

KUVIO 1. Shierin osallisuuden tasot suomeksi (Leinonen 2010, 18)

3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

Viimeisten vuosien aikana on suomalaisessa varhaiskasvatuksessa keskusteltu paljon lasten osallisuudesta. Varhaiskasvatuksen arjessa ovatkin monet erilaiset näkökulmat ja tavat lasten osallisuuden tukemiseksi saaneet jalansijaa. Koska osallisuus käsitteenä on hyvin monimuotoinen, on sen toteuttaminen herättänyt ristiriitoja ja sen toteuttaminen pedagogisessa varhaiskasvatuksessa on saanut useita erilaisia muotoja. Keskustellut siitä, mitä osallisuus tarkoittaa, ovat olleet ristiriitaisia. Kasvattajien näkemykset ja ammattitaito korostuvat lasten osallisuutta ja sen toteutumista tarkasteltaessa, koska lasten ja kasvattajien arkiset kohtaamiset määrittävät sen, toteutuuko vai estyykö lasten osallisuus. Ongelmaksi osallisuuden määrittelemisessä nousee aikaisemman tutkimustiedon ja kokemuksen puute siitä, miten pienten lasten osallisuus käytännössä ilmenee. Pienen lapsen taidot ja tiedot vaikuttamisesta yhteiskuntaan ja siinä elämisestä ovat rajalliset, joten heidän kohdallaan osallistumista ei voida määritellä aktiivisena kansalaisena toimimiseksi tai valtaistumiseksi. (Heikka, J; Fonsén, E; Elo, J & Leinonen, J (toim.) 2016, 17-19.)

Varhaiskasvatuksessa pienten lasten osallisuus muodostuu yhtäältä ryhmän ja yksilön ja toisaalta aikuisen ja lapsen välisessä kanssakäymisessä, esimerkiksi arkisissa valintatilanteissa, erilaisissa kohtaamisissa ja vaikuttamisessa yhteiseen toimintaan. Osallisuus liittyy kaikkeen lasten arjen toimintaan. Loppujen lopuksi osallisuuden voidaan nähdä olevan lapsen omaa kokemusta erilaisista merkityksellisistä tilanteista ja kohtaamisista. Jo taaperoiäkäinen on oman elämänsä asiantuntija, osaava ja pystyvä toimija eikä voida ajatella, että hän saisi osallisuuden kokemuksen ainoastaan toimintaan osallistumisen kautta. Lapsilla on kuitenkin yksilöllisiä ja erilaisia tilannekohtaisia kokemuksia ja heidän tapansa reagoida ympäristöön luovat eroja kokemuksissa osallisuuden toteutumisessa. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa monet kunnat määrittelevät osallisuuden käsitettä valintojen tekemisen ja toimintaan vaikuttamisen kautta, jolloin ajatellaan, että lapsen osallisuus toteutuu esimerkiksi oikeutena valita leikkejä tai antaa äänensä valittaessa retkikohdetta. Suomalainen päiväkotiarjen tutkija Jyrki Reunamo (2006) toteaa kuvauksissaan, että vastuu siitä, milloin ja millä tavalla lapsen ilmi tuomiin aloitteisiin reagoidaan on loppupeleissä aikuisella ja kaikkiin lasten julki tuomiin ehdotuksiin ei tarvitse suostua. (Heikka, J; Fonsén, E; Elo, J & Leinonen, J (toim.) 2016, 17-19.)

Asiat, joiden oppimista pidetään tärkeänä eli kasvatus, on heijastumia yhteiskunnan todellisuudesta. Kasvatus toimintana on osa aktiivista yhteiskunnan kehittämistä, uudistamista ja muuttamista. Yhteiskunnan määrittämien arvojen perusteella muodostuu käsitys siitä, mikä on oppimisen arvoista. Suomalaisessa yhteiskunnassa korostuu tasa-arvo, toisista välittäminen ja oikeudenmukaisuus. Nämä ovat myös suomalaisen kasvatuksen tärkeimpiä tavoitteita. Kasvatuksen yhteiskunnallinen tavoite on kasvattaa kansalaisia, jotka ovat demokraattiseen yhteiskuntaan sitoutuneita ja aktiivisia. Uusissa opetussuunnitelmissa osallisuuden käsite on voimakkaasti esillä. Kodin ohella lasten keskeisiä oppimisen ja kehittymisen ympäristöjä ovat kasvatusinstituutiot, esimerkiksi päiväkotit. Ne tarjoavat lapsille useita mahdollisuuksia ja haasteita sosiaalisesti ja akateemisesti ja näin auttavat kasvamaan osaksi demokraattista yhteiskuntaa. (Toom, A; Rautiainen, M & Tähtinen, J (toim.) 2017,15-19.)

Jo 1800-luvulla suomalaisen varhaiskasvatuksen pedagogiikan esikuvana toimineen Fröbelin kasvatusajattelussa lapsi oli aktiivisen toimijan roolissa. Edelleen tällainen lapsilähtöinen kasvatusmalli on yksi tärkeimmistä laatu- ja mittaavista kriteereistä suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Lapsilähtöisyys takaa sen, että varhaiskasvatus on lasten näköistä ja sen perustana on lasten kuuleminen ja heidän tarpeidensa huomioon ottaminen. Nykyisin varhaiskasvatuksen yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä lapsen osallisuutta. Lapsen toimijuutta korostetaan ja hänet nähdään aktiivisena toimijana, jolla on tarvittavat taidot ja ennen kaikkea oikeus omaan elämäänsä vaikuttamiseen. Osallisuuden korostamisen tarkoituksena on opettaa lapsille vastuun ottamista ja sen kantamista. Osallistavassa ilmapiirissä lapsista kasvaa ajattelevia, itseensä luottavia, aktiivisia ja toiset huomioon ottavia yksilöitä. Itseään ja ajatuksiaan ilmaisemalla lapsi saa harjoitella toisten kanssa yhdessä toimittaessa tarvittavia vuorovaikutustaitoja. Vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa on osallisuuden tärkeä perusta. Vuorovaikutuksessa molempien keskustelun osapuolten näkökulmien kunnioittaminen on olennaisessa osassa. Lasten kanssa vuorovaikutuksessa oltaessa aikuisen on kuitenkin aina oltava päävastuussa, koska lapsi vasta harjoittelee vuorovaikutustaitojaan. Kokeakseen osallisuuden tunteen, lapsella tulee olla tunne siitä, että hän tulee kuulluksi. Aikuisten tärkeä tehtävä on kannustaa lasta omien mielipiteidensä ilmaisemiseen. (Roos, P 2016, 52-56.)

Venninen & Leinonen, 2013 ja Venninen, Leinonen & Ojala (2010) ovat pääkaupunkiseudulla toteutetussa tutkimuksessaan koskien lasten osallisuuden rakentumista varhaiskasvatuksessa varhaiskasvattajien näkökulmasta jaotelleet osallisuuden varhaiskasvatuksessa seitsemään pienten lasten osallisuudelle luonteenomaiseen osatekijään. Ensimmäinen osatekijä on lapsen oikeus iloita itsestään ja kokea olevansa tärkeä ja merkityksellinen omana itsenään. Toinen osatekijä on oikeus kasvattajien huolehtimiseen lapsen perustarpeiden täyttämisestä. Kolmas osatekijä on aikuisen luoma turvallinen oppimisympäristö. Neljäs osatekijä on lapsen tukeminen oman vaikuttamismahdollisuuden käyttämiseen. Viides osatekijä on luoda lapselle turvallinen mahdollisuus osoittaa pystyvyyttään, kokeilla rajojaan ja harjoittaa erilaisia taitojaan. Kuudes osatekijä on vastuun opetteleminen niin, että lapsi ymmärtää, millaisia seurauksia hänen tekemillään valinnoilla ja päätöksillä on ja oppii kantamaan niistä vastuuta. Seitsemäs osatekijä on yhteisön ja sen ympäristön jakaminen kaikkien lapsen elämään liittyvien eri toimijoiden kanssa. Osallisuus voidaan jakaa kolmeen alaryhmään: osallisuus sosiaalisissa suhteissa, osallisuus arjessa ja osallisuus kokemuksena. (Heikka, J; Fónsen, E; Elo, J & Leinonen, J (toim.) 2016, 18-20.)

3.1 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksen arvioinnissa ja suunnittelussa

Varhaiskasvatuksen yhtenä keskeisenä laadun mittarina voidaan pitää lasten osallisuutta ja kuulemistä. Tähän on useampiakin tarkastelukulmia, jotka ovat yhteiskunnallinen, pedagoginen ja varhaiskasvatuksen opettajan ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma. Yhteiskunnallinen näkökulma nostaa esille lapsen tasa-arvoisen aseman yhteiskunnan jäsenenä ja pätevyyden toimijana. Lapsella on oikeus osallistua omia asioistaan koskevaan päätöksentekoon kehitystasoaan ja ikäänsä vastaavalla tasolla ja ilmaista omia näkökantojaan. Pedagoginen tarkastelukulma perustelee moderneihin oppimiskäsityksiin nojaten lapsen osallisuuden ja kuulemisen vahvistamisen tärkeyttä. Omia mielipiteitään, haaveitaan ja toiveitaan esiin tuomalla lapsi harjoittelee metakognitiivisia taitojaan eli oman toiminnan ja ajattelun tiedostamista ja itsearviointia. Varhaiskasvatuksen opettajan ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma nostaa esille sen, miten varhaiskasvatuksen henkilökunnalle avautuu tie lasten maailmaan ja ajatteluun keskustelemalla lasten kanssa ja kuuntelemalla heitä. Lasten osallistuminen varhaiskasvatuksen toiminnan arviointiin, kehittämiseen ja suunnitteluun tarjoaa

henkilökunnalle mahdollisuuden tarkastella omaa toimintaansa ja työtään ulkopuolisen silmin. (Heikka, J; Hujala, E & Turja, L 2009, 81-84.)

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan arviointi ja pedagogisen toiminnan suunnittelu eivät kuulu vain varhaiskasvatuksen opettajan tehtäviin vaan kyseiseen prosessiin osallistuvat kaikki toimintaan osallistuvat lapset ja aikuiset. Lapsikohtaisen pedagogiikan arvioinnin perusidea on lasten osallisuus ja osallistuminen, jolloin toteutuu varhaiskasvatuksen merkitykset ja päämäärät. Lapsen tarpeet ja näkemykset tulee ottaa huomioon, jotta lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi on taattu. Itsenäisyyden lisääntyessä lapsen tuntemus oman toimintansa ohjaajana olemisesta ja omien elämäntapahtumiensa aktiivisena osapuolena olemisesta kasvaa ja näin ollen lapsi kokee olevansa omassa oppimisprosessissaan aktiivinen toimija. Lapsen toiminnan arvioinnissa, esimerkiksi lapsen henkilökohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa, pääpaino on lapsen itsearvioinnissa omasta oppimisestaan. Lasta tulee ohjata kohti aktiivista kuuntelijaa ja puhujaa, joka monenlaisissa vuorovaikutustilanteissa oppii keskustelemaan omista mielipiteistään, ajatuksistaan, toiveistaan ja tunteistaan. Samalla lapsi kasvaa harjoitellen ihmisten yhteiselämässä tarvitsemia taitoja ja oppii vastuuntuntoiseksi oman yhteisönsä jäseneksi. (Heikka, J; Hujala, E & Turja, L 2009, 81-84.)

Yksi varhaiskasvatuksen keskeisistä teemoista on jo muutamien viimeisten vuosikymmenten aikana ollut lasten osallistumisen merkitys varhaiskasvatuksen toiminnan muotoutumiselle. Lapset toimivat varhaiskasvatuksessa aktiivisesti ja samalla myös näkevät vaikuttamista ja sen tuomia mahdollisuuksia. Lapset hahmottavat ympäristöään sopeutuvasti ja vaikuttavat varhaiskasvatuksen ympäristöihin vaikka eivät itse varsinaisesti muutoksia siihen haluaisikaan. Lasten vaikuttaminen on monella tapaa yhteydessä varhaiskasvatuksen sisältöjen kehittämiseen ja siksi on tärkeää, että lasten osallisuus otetaan huomioon välttämättömyytenä, jonka huomiotta jättäminen vähentää aikuisten yhteyttä toimintojen kehittymisen perustekijöihin kuten esimerkiksi lasten huomaamattomaan vaikutukseen. (Reunamo, J 2007, 105.)

Varhaiskasvatuslain määritelmän mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena ovat esimerkiksi kehityksen tukeminen, myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen, oppimisen tukeminen, lasta kunnioittava toimintatapa ja lapsen osallisuuden tukeminen. Nämä ovat tavoitteita myös positiivisen pedagogiikan toteutumiselle. Nykyisin toteutettavassa varhaiskasvatuksessa keskiössä on lapsi. Lapsuus itsessään nähdään

kehityksen tärkeänä ajanjaksona eikä vain siirtymävaiheena kohti aikuisuutta. Lapsi nähdään monipuolisena, kokonaisvaltaisena ja ainutlaatuisena yksilönä, jonka näkemykset tulee ottaa huomioon merkityksellisinä ja arvokkaina. Varhaiskasvatuksen toiminnan tulee olla lapsista lähtevää. Lasten tarpeet ja heidän mielenkiinnon kohteensa, tiedot, taidot ja tunteet ohjaavat toiminnan suunnittelua ja toteutusta. Aikuisten tehtävänä on kuitenkin lopulta johtaa toimintaa ja vastata sen tavoitteiden toteutumisesta ja laadusta. Kaiken varhaiskasvatuksen toiminnan tulee perustua pedagogiikan toteutumisen tavoittelemiseen ja sen tavoitteena tulee olla lasten tarpeet ja etu. Varhaiskasvatuksen laatuun ja sen kehittämiseen liittyy isoja vaatimuksia sillä sen yksilöön ja yhteiskuntaan kohdistuva merkitys on suuri. (Leskisenoja, E 2019, 30-39.)

3.2 Osallisuuden tukeminen

Suppeasti tulkittuna lapsen osallisuus nähdään hänen osallistumisenaan päätöksentekoon. Osallisuus laajemmin ymmärrettynä käsittelee lasta kokonaisvaltaisena toimijana, jolla on erinäisiä oikeuksia ja tarpeita. Lapsia osallistava toiminta lähtee kokonaisvaltaisesta osallisuutta tukevasta kasvatustajatteluista, jossa lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Tällöin kasvatuksen menetelmät, tavoitteet ja sisältö perustuvat osallisuuden pedagogiikkaan. Osallisuuden edistämisessä keskiössä on lapsen valtaistuminen. Osallisuuden toteutuminen vaatii toteutuakseen lapselta kykyä ja taitoa itsensä ilmaisuun ja kasvattajien tietoista sitoutumista lapsen osallisuuden tukemiseen luomalla sellaisen toimintakulttuurin, jossa osallisuutta pyritään tukemaan. Tämä toimintakulttuuri koostuu periaatteista, arvoista, oppimisympäristöistä, vuorovaikutuksesta, suunnittelusta, toteutuksesta, arvioinnista sekä toiminnan organisoinnista ja johtamisesta. Osallisuus toteutuu paremmin sellaisissa toimintakulttuureissa, joissa toiminta muotoutuu lapsia havainnoimalla; lasten kuulemiselle tulee olla aikaa ja myös lasten sanattomat aloitteet huomioidaan ja otetaan osaksi toiminnan suunnittelua. Päivärytmit luodaan lasten tarpeiden ja rytmien mukaan, säännöllisyys ja pysyvyys edistävät lasten turvallisuutta ja hyvinvointia ja sitä kautta edistävät lapsen itseohjautuvuutta. Toiminta on joustavaa ja se tukee lasten osallisuutta. Osallisuus liittyy vahvasti lapsen kokemukseen omasta pystyvyydestään ja kokemukseen merkittävyydestä. Osallisuuden korkein taso edellyttää sitä, että päätöksenteko on jaettu kasvattajien ja lasten kesken ja lasten ajatukset ja tunteet ovat mukana päätöksentekoprosesseissa. (Toom, A; Rautiainen, M & Tähtinen, J (toim.) 2017, 171-177.)

Osallisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa voidaan tukea käyttämällä erilaisia näkökulmia asian tarkastelussa. Nämä näkökulmat ovat osallisuus demokraattisena kasvatuksena, osallisuus työtapana ja osallisuus sosiokulttuurista oppimiskäsitystä tukevana toimintana. Demokraattinen kasvatusnäkökulma ajattelee osallisuuden olevan omien mahdollisuuksien ja oikeuksien tiedostamista jo pientenkin lasten kohdalla. Demokraattiset taidot, kuten oman vuoron odottaminen ja kaverin kuunteleminen, eivät usein sisälly opetussuunnitelmaan eivätkä näin ollen sisälly lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Näitä taitoja opetellaan muiden arjen toimintojen, kuten siirtymätilanteiden, ohella ja sisällä. Demokraattiset käytännöt ovat yleensä osa päiväkodin sääntöjä ja niitä voidaan jatkuvasti hyödyntää varhaiskasvatuksen arkisissa rutiineissa ja sitä kautta auttaa lapsia sosiaalistumaan täysivaltaisiksi jäseniksi yhteiskuntaan. Demokraattisessa kasvatusnäkökulmassa on keskeistä rohkaista lasta osallistumaan ja ilmaisemaan omia mielipiteitään. Lasten olisi hyvä jo pienestä pitäen oppia tuntemaan omat oikeutensa ja oppia käyttämään niitä kehitystasonsa ja ikänsä mukaisesti ja samalla kunnioittaen toisten ihmisten, aikuisten ja lasten, oikeuksia. Demokraattinen kasvatus tarkoittaa arvoihin sidoksissa olevaa tapaa nähdä lapsi ja vallan jakamista lapsen kanssa kysymällä ja kuulemalla lapsen näkökulman asioihin. Lapset voi esimerkiksi sitouttaa erilaisiin sääntöihin paremmin, kun he itse ovat saaneet olla mukana sääntöjen laatimisessa. Osallisuus työtapana määrittelee osallisuuden kasvatustajien työvälineeksi, jonka pohjalta toteutuvat varhaiskasvatuksen pedagogiikka ja tavoitteet. Osallisuus työtapana korostaa oppimisympäristön suunnittelua ja toteuttamista kasvattajan päivittäisessä toiminnassa. Osallisuuden pedagogiikka ja sen toteuttaminen saattaa olla haastavaa saada elämään ja toteutumaan varhaiskasvatuksessa. (Heikka, J; Fónsen, E; Elo, J & Leinonen, J (toim.) 2016, 26-35.)

Osallisuutta kuvataan myös toimijuuden käsitteellä. Toimijuus kuvaa ryhmän tai yksilön kykyä toimia omaehtoisesti erilaisissa tilanteissa. Toimijuuden käsitteeseen liitetään usein myös sellaisia käsitteitä kuin vaikutusmahdollisuus, tarkoituksellisuus, aktiivisuus, valinnanmahdollisuus ja vapaaehtoisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisillä, sekä lapsilla että aikuisilla, on mahdollisuus itse vaikuttaa tapahtumien kulkuun eivätkä he ole vain passiivisia olentoja, joita ympäröivä maailma ohjailee. Länsimaisessa kulttuurissa kasvatuksen keskeisenä päämääränä on kasvattaa lapsista henkilöitä, jotka kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa ja tuntevat hallitsevansa omaa elämänsä ja olevansa oman elämänsä subjekteja. Toimijuuden käsite on kaksijakoinen,

koska se voidaan ymmärtää yhtäaikaaisesti edellytyksenä yhteiseen toimintaan osallistumiselle ja toimintaan osallistumisen lopputuloksena. Lasta ympäröivät erilaiset toimintaympäristöt tarjoavat päivittäin sekä rajoitteita että mahdollisuuksia toimijuuden toteutumiselle. Toimijuuden toteutuminen edellyttää, että lapsi tarvitsee kokemuksia siitä, että hänet nähdään oman elämänsä johtajana ja aktiivisena toimijana. Tämä edellyttää sitä, että lasten ilmaisemiin ideoihin ja ajatuksiin suhtaudutaan vakavasti ja niitä arvostetaan. Lasten kuuleminen on oleellinen osa toimijuutta tukevassa ympäristössä. (Karila, K & Lipponen, L (toim.) 2013, 160-166.)

Kriittinen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin tarkastelu voi lisätä lasten osallisuutta. Hyvän oppimisen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) on nostettu esiin lasten osallisuus tärkeänä osa-alueena pedagogista toimintakulttuuria. Toiminnan suunnittelun keskiössä tulee olla lapsen oikeudet ja osallisuus. Lapsella tulee olla mahdollisuus olla mukana toteuttamassa, arvioimassa ja vaikuttamassa omaan elämäänsä liittyvissä asioissa. Osallisuuden toteutuminen vaatii kommunikointia ja riittävää tietoa päätöksentekoa varten. Lapsilla tulee olla myös käytössään riittävästi välineitä osallisuuden toteuttamiseen. Luottamuksellinen ilmapiiri ja onnistumisen kokemukset tukevat lasten osallisuuden kokemusta. Osallisuutta tukeva pedagogiikka tähtää lasten itsetunnon kehittymisen tukemiseen ja oppimisen edistämiseen. Osallisuuden kokemukset voimaannuttavat lasta ja antavat kokemuksen siitä, että hänen mielipiteillään on merkitystä. Osallisuus tulisi huomioida varhaiskasvatuksen kaikilla osa-alueilla. Osallisuuden kokemukset ovat sitä vahvempia, mitä monipuolisemmin lapsi saa osallistua ryhmän toiminnassa; toiminnan ideoinnissa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Osallisuuden keskeisenä asiana pidetään kuulluksi tulemistä. On tärkeää ottaa huomioon lasten ideoita ja ajatuksia toimintaa suunniteltaessa. Osallisuutta korostava suunnittelu edellyttää lapsen kohtaamista, hänen näkemystensä ja kehityksellisten tarpeidensa huomioimista. Osallisuuden tunne kasvaa, kun lapsi kokee olevansa tasavertainen osa ryhmää. (Kangas, J; Vlasov, J; Fonsén, E & Heikka, J (toim.) 2018, 35-37.)

3.3 Merikarvian kunnan varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatusta järjestävän tahon tulee laatia valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Velvoite

koskee lisäksi kunnan hankkimaa muuta varhaiskasvatusta ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa ja yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää säännöllisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman tarkoituksena on määritellä, tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa on oleellista ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat eivät voi sulkea pois lakien, asetusten tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä. Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatussuunnitelman kehittämiseen ja laatimiseen voivat halutesaan osallistua lapset, huoltajat ja varhaiskasvatuksen henkilökunta. Se laaditaan yhteistyössä paikallisten opetuksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään tasa-arvoa, osallisuutta ja yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassa. Siinä arvostetaan henkilöstön, lasten ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä. Onnistuakseen se vaatii osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Osallisuuden lisääminen vahvistaa lasten ymmärrystä yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Lasten osallisuutta vahvistavat myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta ja lasten sensitiivinen kohtaaminen. Osallisuuden kokemusta vahvistavat myös lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Merikarvian kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 1.8.2017, 5-25.)

4 TUTKIMUSHAASTATTELU

Yksi tiedonhankinnan perusmuodoista on haastattelu. Haastattelu menetelmänä on hyvin joustava ja näin ollen soveltuu monenlaisiin eri tarkoituksiin. Tutkimuksen eri osapuolet kokevat haastattelun yleensä miellyttäväksi tutkimusmetodiksi. Haastattelu voidaan myös toteuttaa monin eri tavoin. Haastatteluun sisältyy myös monia ongelmia. Se on tilanne- ja aiheidonnaista, jolloin haastattelun tuloksiin liittyy aina tulkintaa. Näin ollen on tarkkaan mietittävä, voiko haastattelun tutkimustuloksia yleistää. (Hirsjärvi, S & Hurme, H 2009, 11-12.)

Tutkimushaastattelu on kasvokkaista vuorovaikutusta niin kuin kaikki muutkin keskustelut. Arkikeskusteluista poiketen, tutkimushaastattelussa osapuolilla on erityiset osallistujaroolit ja haastattelulla on tietty tarkoitus. Haastatteliija hankkii haastateltavalta tietoa, jota hänellä itsellään ei ole. Haastattelijan tehtävä on ohjata keskustelua tutkimuksensa kannalta tärkeisiin puheenaiheisiin. Keskustelussa näkyy kaiken aikaa, että osallistujat suuntautuvat nimenomaan haastattelutilanteeseen. Haastateltava on tutkimuksen alussa tärkeä johdattaa varsinaisen haastattelun aloittamiseen kertomalla mistä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ja mitä haastattelun aikana tapahtuu. Myös haastattelun loppuessa tutkittava valmistellaan tilanteen päättymiseen ja sovitaan hänen kanssaan mahdollisista jatkoista. (Ruusuvuori, J & Tiittula, L 2017, 46-49.)

4.1 Tutkimushaastattelun lajit

Tutkimushaastattelut eroavat toisistaan riippuen siitä, miten kiinteästi kysymykset on aseteltu ja kuinka suuressa määrin haastatteliija jäsentää tilannetta. Haastattelunimikkeiden valikoima on kirjava. Samoilla nimillä puhuttaessa voidaan tarkoittaa täysin erilaisia menetelmiä ja samankaltaisista menetelmistä voidaan käyttää eri nimiä. Useimmiten käytetty haastattelulaji on lomakehaastattelu, eli strukturoitu haastattelu, jossa haastattelun perustana käytetään lomaketta. Lomakkeessa kysymysten muoto ja esittämisjärjestys on täysin ennalta määrätty ja oletetaan, että kysymyksillä on sama merkitys kaikille haastattelun osapuolille. Itse haastattelu on helppo ja nopea toteuttaa. Vaikeutena on haastattelukysymysten ja -lomakkeen muotoilu. Strukturoimattomassa haastattelussa puolestaan käytetään avoimia kysymyksiä. Haastatteliija syventää

haastateltavan vastauksia ja miettii jatkokysymykset sen mukaisesti. Teemahaastattelu lähtee ajatuksesta, että yksilön kaikkia tunteita, ajatuksia, kokemuksia ja uskomuksia voidaan tutkia tällä menetelmällä. Teemahaastattelussa haastattelu etenee tiettyjen tutkimuksen kannalta keskeisten teemojen varassa. Tämä huomioi sen, että ihmisten tulkinnat ja heidän asioille antamansa merkitykset ovat haastattelun kannalta keskeisiä. (Hirsjärvi, S & Hurme, H 2009, 43-48.)

4.2 Teemahaastattelu

Laadullisen aineiston keräämiseen Suomessa eniten käytetty haastattelutapa on teemahaastattelu. Teemahaastattelun idea perustuu ajatteluun, että jos halutaan saada tietoa siitä, miten joku ajattelee tietyistä asiasta tai aiheesta, paras tapa saada sitä on kysyä asiasta kyseiseltä henkilöltä. Haastattelua voidaan pitää eräänlaisena keskusteluna, jossa tutkijan tavoitteena on saada haastateltavilta selville tutkimuksen aihepiiriin mukaiset asiat. Haastattelun teema-alueet eli aihepiirit on etukäteen määriteltä. Haastattelu kuitenkin eroaa jokapäiväisistä keskusteluista siten, että haastattelijalla toteuttaa tutkimusta omasta aloitteestaan ja päämääränä on tavoitteellinen tiedonkeruu. Haastattelut myös yleensä nauhoitetaan. Nykypäivänä haastattelemine on jokapäiväinen ilmiö yhteiskunnassa ja sitä myöten myös tutkimusmaailmassa. Myös haastattelun osapuolten roolit ovat muuttuneet aikojen saatossa. Haastattelijasta on myös tullut osallistuvampi ja hän voi osoittaa kuuntelevansa haastateltavaa esimerkiksi nyökkäilemällä. Tällainen haastattelijan eläytyminen tilanteeseen rohkaisee haastateltavaa kertomaan erilaisista kokemuksistaan ja näkökulmistaan vapaammin ja luontevammin. Teemahaastattelu sijoittuu strukturoimattoman ja strukturoidun haastattelun välimaastoon ja siksi erottuu sekä lomake- että kyselyhaastattelusta. (Valli, R. (toim.) 2018, 27-30.)

Laadullinen tutkimus voidaan nähdä eräänlaisena prosessina. Ihmisen ollessa itse aineistonkeruun välinenä, erilaiset tulkinnat ja näkökulmat kehittyvät tutkijan omassa tietoisuudessa tutkimusprosessin edetessä. Samalla tutkija oppii ymmärtämään tutkimustoimintaa. Prosessinomaisuutta laadulliseen tutkimukseen tuo myös se, että tutkimuksen eri vaiheita ei voi välttämättä etukäteen jäsentää selkeästi ja erilaiset ratkaisutavat asiat muuttavat muotoaan tutkimuksen edetessä. Tutkijan tietoisuus saattaa muuttaa muotoaan ja kehittyä tutkimuksen edetessä ja sen ansioista tutkija saa valmiuksia tehdä uusia linjauksia asioiden suhteen. Laadullinen tutkimus voidaan nähdä

myös jatkuvana päätöksentekoprosessina ja erilaisten ongelmien ratkaisujen sarjana. Laadullisessa tutkimuksessa ei varsinainen tutkimusongelma ole välttämättä tutkimuksen alussa tarkasti ilmaistavissa vaan se täsmentyy tutkimusprosessin edetessä. Tutkimuksen edetessä ja näkemyksen kehittyessä tutkijan tarkastelun ja mielenkiinnon kohteet voivat vaihtua uusiin. Laadullisen tutkimuksen tekemisessä on myös hyvä muistaa rajaamisen tärkeys. Rajaaminen auttaa löytämään selkeän ongelmanasettelun. Rajaaminen ulottuu myös tulkintaan. Laadullisesta tutkimuksesta saatu aineisto ja tieto ei itsessään kuvaa todellisuutta vaan se välittyy erilaisten tarkastelukulmien kautta. Tutkijan on tärkeä löytää tutkimuksestaan ydinsanoma, jonka hän haluaa nostaa tarkastelun keskipisteeksi. (Valli, R. (toim.) 2015, 74-77.)

Teemahaastattelussa ei edetä yksityiskohtaisesti ja tarkasti muotoiltujen kysymysten avulla vaan kysymykset kohdistetaan tiettyihin ennalta päätettyihin teemoihin. Teemahaastattelua suunniteltaessa tutustutaan aikaisempiin tutkimuksiin aiheesta ja tämän pohjalta laaditaan aihepiirit eli teemat, jotka ovat samat kaikkien haastateltavien kohdalla. Teemahaastattelussa ihmisten erilaiset tulkinnat ja heidän antamansa merkitykset asioille pyritään ottamaan huomioon. Haastattelun kannalta tärkeät teemat pyritään keskustelemaan läpi, mutta samalla haastateltavien tuottamalle vapaalle puheelle annetaan tilaa ja aikaa. Haastattelun teemojen järjestyksellä ei ole tarkkaa kaavaa. Haastateltavat myös saattavat puhua haastattelun eri teemoista eri laajuisesti. (Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A 2019.)

4.3 Haastattelun vaiheet

Ennen haastattelun aloittamista täytyy tietää, mitä haastattelun lajia aikoo käyttää. Etukäteen pitää myös valmistella haastattelun tärkeimmät kysymykset ja niihin mahdollisesti liittyvät vastakysymykset. Oma toimintaansa haastattelijana ja kysymyksiänsä kannattaa testata koehaastattelulla ennen varsinaista haastattelua. Tutkimuksen aiheesta riippuen haastateltavia on erilaiset mahdollisuudet saada. Jos tutkimuksen kohderyhmä on laaja, saattaa haastateltavien valinta koitua ongelmalliseksi. Ennen yhteydenottoa haastateltaviin on hyvä tehdä esittely itsestään ja tutkimuksensa teemasta. Tutkimuskysymyksiä ei kannata koskaan lähettää tutkittavilla etukäteen. Pahimmillaan se johtaa siihen, että tutkittava vain tuottaa vastaukset valmiisiin kysymyksiin ja itse haastattelutapahtuma kärsii. (Hyvärinen, M 2017, 36-38.)

Haastateltavan ja haastattelijan tapaamisen alku on tärkeä, koska siinä luodaan luottamus, kohtaamisen perusta ja tunnelma. Haastateltavaa ei voi kohdella vain tietolähteenä, joten eettiseltä kannalta katsottuna tapaaminen on hyvä aloittaa epävirallisella, tavallisella keskustelulla. Haastattelijan tulee kerrata, miksi haastattelua ollaan teke-mässä ja miksi hän on kiinnostunut kyseessä olevasta aiheesta. Haastattelijan on myös hyvä kertoa itsestään jotain, jotta haastattelutilanne ei olisi liian muodollinen. Haasta-teltavalle on myös kerrottava, mihin tutkimuksen tietoja käytetään ja miten niitä säily-tetään. Kaikista mahdollisista etukäteisjärjestelyistä huolimatta haastatteliija kokee toi-sinaan epäonnistuneensa haastattelussa. Tiedonsiirrollisesti haastattelu saattaa vaikut-taa epäonnistuneelta, koska haastateltavan vastaukset voivat olla aivan erilaisia kuin tutkija on etukäteen ajatellut. (Hyvärinen, M 2017, 39-40.)

5 OPINNÄYTETYÖN PROSESSIN KUVAUS

Opinnäytetyöni aiheen olin päättänyt jo melko alkuvaiheessa opintojani. Alkuperäinen suunnitelmani oli haastatella Porin kaupungin päiväkotien varhaiskasvatuksen opettajia. Alkuvuodesta 2019 sain kuitenkin varhaiskasvatuksen opettajan sijaisuuden Merikarvialta, joten päätinkin tehdä haastattelut siellä. Opinnäytetyöni alkoi tutustumisella teorian tietoon osallisuudesta kirjallisuuskatsauksen avulla. Etsin teorian tietoa osallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta ja internetistä. Perehdyin myös varhaiskasvatuksen lainsäädäntöön ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin 2016. Tutustuin myös teorian tietoon koskien teemahaastattelua, jota tutkimukseni toteutuksessa käytin.

Teoriaan tutustumisen jälkeen keskustelin päiväkodin varhaiskasvatuksen johtajan kanssa ja pyysin häneltä lupaa haastatteluihin. Luvan saamisen jälkeen kysyin päiväkodin varhaiskasvatuksen opettajilta halukkuutta haastatteluun ja sain suostumuksen heistä viideltä. Ennen haastatteluja valmistelin teemahaastattelulomakkeen, jossa teemoina olivat osallisuuden käsite, osallisuuden toteutuminen varhaiskasvatuksessa ja lastentarhanopettajien kokemus omista keinoistaan tukea lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Haastattelukysymykset laadittiin näiden teemojen pohjalta. Haastattelut nauhoitetaan haastateltavien luvalla. Haastattelujen jälkeen vastaukset litteroidaan. Vastaukset kootaan teemoittain. Vastauksien pohjalta saadut tulokset kootaan haastattelukysymysten pohjalta yhteen.

5.1 Tutkimuskysymykset

Lasten osallisuus on nostettu entistä paremmin esille Opetushallituksen julkaisemassa uusimmassa versiossa Varhaiskasvatuksen perusteista 2016. Tutkimuskysymysteni tavoitteena on selvittää, miten varhaiskasvatuksen opettajat määrittelevät osallisuuden ja mitä osallisuus heidän mielestään tarkoittaa varhaiskasvatustyössä. Tutkimuksessani selvitän myös, mitä varhaiskasvatuksen opettajat kokevat osallisuuden olevan lasten näkökulmasta katsottuna. Lisäksi selvitän, miten lasten osallisuuden huomioiminen vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteuttamiseen ja mitä keinoja varhaiskasvatuksen opettajat kokevat omaavansa lasten osallisuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi.

5.2 Haastattelujen toteutus

Ennen haastatteluiden aloittamista lähetin haastateltaville teemahaastattelun kysymykset ja niihin liittyvät apukysymykset, jotta heidän oli mahdollista miettiä omia vastauksiaan rauhassa etukäteen. Haastattelut tein Merikarvian päiväkodin tiloissa jokaiselle haastateltavalle erikseen. Haastattelu tehtiin rauhallisessa tilassa ja aikaa haastateltavan vastauksille varattiin riittävästi. Haastattelut nauhoitin kännykässä olevalla nauhoitin-sovelluksella. Haastattelun jälkeen litteroin vastaukset sanasta sanaan tietokoneella.

6 HAASTATTELUJEN TULOKSET

Tämä kappale esittelee Merikarvian päiväkodin varhaiskasvatuksen opettajille tekemiäni haastattelujen tutkimustuloksia. Viiden haastattelemani varhaiskasvatuksen opettajan vastaukset olen analysoinut haastattelukysymysteni mukaisesti. Haastateltavien vastauksia on verrattu toisiinsa ja niistä on kirjoitettu ylös opinnäytetyön tarkoituksen kannalta keskeiset asiat. Olen liittännyt tähän kappaleeseen myös suoria lainauksia haastateltavien vastauksista.

6.1 Taustatietoja haastateltavista

Haastattelin opinnäytetyötäni varten yhteensä viittä henkilöä. He kaikki työskentelevät päiväkodissa varhaiskasvatuksen opettajan nimekkeellä. Yhdellä haastateltavista oli taustalla kasvatustieteen maisterin tutkinto ja yhdellä kasvatustieteen kandidaatin tutkinto. Kaksi haastateltavaa olivat koulutukseltaan ammattikorkeakoulusta valmistuneita sosionomeja, joilla on varhaiskasvatuksen opettajan virkakelpoisuus. Toisella heistä oli taustalla lähihoitajan koulutus. Yksi haastateltavista kertoi toimivansa varhaiskasvatuksen esikoulun opettajana. Yksi haastateltavista kertoi toimivansa myös värikylopyohjaajana.

6.2 Lasten osallisuuden määrittelyä varhaiskasvatuksen opettajien kokemana

Jokainen haastattelemani varhaiskasvatuksen opettajista piti lasten osallisuutta tärkeänä asiana varhaiskasvatustyössä. Osallisuuden koettiin olevan osa varhaiskasvatuksen päivittäistä elämää ja päivittäisiä toimintoja. Osallisuuden käsite nähtiin melko laajana käsitteenä ja toiset haastateltavista kokivat sen melko hankalasti määriteltäväksi. Jokainen haastateltava määritteli osallisuuden omalla tavallaan, mutta haastateltavien vastauksista löytyi silti paljon yhtäläisyyksiä.

Osallisuuden käsite kytkettiin yhteisöllisyyden käsitteeseen. Useampi haastateltava toi esille, että osallisuuteen heidän mielestään liittyy se, että lapsi voi omilla toiveillaan ja

mielipiteillään vaikuttaa varhaiskasvatuksessa päivittäin esiintyviin erilaisiin asioihin ja tapahtumiin ja jokapäiväiseen toimintaan.

*”Mie kytken sen aika vahvasti yhteisöllisyyteen mut sit taas siihe että voi, jokainen henkilö voi vaikuttaa niinku omalt osaltaan siihen mitä tapah-
tuu. Kysytää et sais jokaisen henkilön niinku mitä tavallaan... omat toi-
veet toimintaan.”*

*”Mun mielestä se on sitä, että lapset osallistuu omilla mielipiteillään ja
omien taitojensa mukaan jokapäiväiseen toimintaan päiväkodissa.”*

*”No osallisuus on mun mielestä mahdollisuutta vaikuttaa itseä koskevia
asioihin ja ehkä viä erityisesti tunnetta siitä, että saa vaikuttaa itseä
koskeviin asioihin.”*

Haastateltavat kertoivat, että he kokevat osallisuuden määrittelyssä tärkeäksi sen, että lasten ääni tulee kuuluviin erilaisissa asioissa ja päivittäisissä toiminnoissa. Lasten toiveiden ja ideoiden huomioiminen vaikutti haastateltavien mielestä varhaiskasvatuksen toimintaan niin, että lapset kokevat tulevansa kuulluiksi ja nähdyiksi oman ryhmänsä ja päiväkodin toiminnassa.

*”Miten mä määrittelin se.... No siis.... Niin. No siis se, et heidän ää-
nensä tulee kuuluviin, he saa niinku sanoo sen oman mielipiteensä.”*

*”No osallisuus on mun mielestä mahdollisuutta vaikuttaa itseä koskevia
asioihin ja ehkä viä erityisesti tunnetta siitä, että saa vaikuttaa itseä
koskeviin asioihin. No ainaki kysytään niinku mielipidettä ja tota se että
jokasen ääni pääsis kuuluviin.”*

Haastateltavat kokivat osallisuutta määritellessään sitä edistäväksi tekijäksi sen, että varhaiskasvatuksessa hyväksytään ja kunnioitetaan lasten erilaisuutta ja pidetään tärkeänä toisten ihmisten, sekä lasten että aikuisten, kunnioittamista. Myös kokemus siitä, että on osa ryhmää ja tämän kokemuksen tuoma hyvän olon tunne koettiin tärkeäksi. Haastateltavat nostivat esiin myös hetkessä elämisen tärkeyden.

*”Ja saa olla erilaisia ihmisiä ja hyväksytään se erilaisuus ja kun kunni-
oitetaan sitä erilaisuutta ja ja tosiaan se semmonen niinku hyvä olo siinä
ku ajattelee niinku ku ajattelee niinku ryhmääki ja ryhmän osallisena
oleminen. Että jokaisel on semmonen hyvä fiilis olla siinä ryhmässä ni
siitä varmaan tulee se paras mahdollinen niinku osallisuuden tunne
myöskin ja osallistumisen tunne. Sillä lailla mä ajattelisin tota asiaa.*

*”Mut kumminki että se tehtiin niinko aika valmiiks, mut semmonen
kaikki pitäis nyt unohtaa, pitäis elää enemmän siinä hetkessä.”*

Haastateltavat määrittivät osallisuuden olevan myös tunnetta siitä, että voi vaikuttaa. Osallisuus heidän mielestään toteutuu siten, että lapset saavat osallistua kykyjensä ja ikätasonsa mukaisesti varhaiskasvatuksen erilaisten toimintojen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin.

”Jaaha, no, se mitä ensimmäitteeks tulee siitä mieleen, ni on varmaan se, että enemmän ja enemmän ainaki tämmöseen ennenaikaseen, aikasempaan näkökantaan nähden pitäis sekä lasten että myös vanhempine osallistuu, saada, nimenomaa saada osallistuu tähän päiväkoti, varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen suunnitteluun ja sitte, no sitä kautta sitte toteutettas niitä, mitä tehdään. Ja sitte myös arviointiin. Saada enemmän kodit, lapset mukaan tähän meidän työhön.”

Tärkeänä pidettiin sitä, että lasten erilaiset ideat, toiveet ja ajatukset otetaan huomioon mahdollisuuksien mukaan.

6.3 Osallisuuden toteutuminen varhaiskasvatustyön toiminnoissa

Haastatteluissa varhaiskasvatuksen opettajat toivat esille, että osallisuuden toteutumisen kannalta on tärkeää ottaa mahdollisimman hyvin huomioon lasten esille tuomat toiveet ja tarpeet varhaiskasvatuksen käytännön toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Lasten äänten pitää heidän mukaansa tulla kuulluksi päivittäisissä kohtaamisissa varhaiskasvatuksen aikuisten kanssa. Haastateltavat pitivät tärkeänä, että päätösten tekeminen ei kuulu vain aikuisille. Pienten lasten toiveiden huomioon ottamisen haastateltavat kokivat haastavaksi ja kertoivat, että siinä he käyttävät keinona lasten havainnointia erilaisten toimintojen aikana. Käytännön keinoina lasten osallisuuden toteutumiseksi haastateltavat kertoivat käyttävänsä lasten ja heidän huoltajiensa mielipiteiden kysymistä. Lapsilta myös kysytään, mitkä ovat heidän mielenkiinnon kohteitaan. Lapset saavat myös yhdessä päättää tai äänestää, millaista toimintaa he haluavat esimerkiksi tiettyyn teemaan tai aiheeseen liittyen tehdä. Yksi haastateltava kertoi, että hänen ryhmässään osallisuuden toteuttamisen keinona on käytössä niin sanottu apulaiskäytäntö, jolloin lapsi saa olla ryhmän aikuisen apuna päivittäisissä käytännön töissä, esimerkiksi pöydän kattamisessa.

”Varhaiskasvatustyös se tarkoittaa sitä, että otetaan mahdollisimman hyvin vanhempien ja lasten omat toiveet ja tarpeet huomioon ku

suunnitellaan sitä varhaiskasvatustystyötä. No tulee ihan no ihan päivittäisis kohtaamisissa ja sit se että on jotaan mahdollistettu jollain tavalla et saadaan se lasten äänikin kuuluviin, mut se on erittäin hankalaa pienten kaa, et se on enemmän havainnoimista silloin.”

”No siis meil on esimerkiksi meiän ryhmässä on tällöinen apulaistointi, et he saa olla niinku aikuisen apuna, et he sitte kattaa pöytää ja tällöistä. Et se ilmenee niinku iha tällöisil pienillä jutuilla.”

Haastateltavat korostivat vastauksissaan myös varhaiskasvatustoiminnan lapsilähtöisyyttä. Tärkeänä osallisuuden toteutumisen kannalta pidettiin sitä, että ainoastaan aikuiset eivät päättää päivän aikana esille tulevista asioista vaan lasten mielipiteitä kuunnellaan ja otetaan huomioon. Käytännön työssä tämän koettiin tarkoittavan lasten toiveiden ja ideoiden toteuttamista. Pienten lasten kohdalla haastateltavat arvioivat lasten mielenkiinnon kohteita havainnoimalla lasten reaktiota eri toimintoihin. Pienten lasten kohdalla myös lasten huoltajien haastattelu nähtiin tärkeänä.

”No se on just paljolti sitä lapsilähtöisyyttä. Että että lapset voi niinku osallistuu siihen toiminnan suunnitteluun, toiminnan toteuttamiseen ja myöskin siihen arviointiin. Että että se mikä ennen on ollut niin semmosta ylhäältä johdettua, nii siinä tällä osallisuus ei niinkään näkynyt niin hyvin mitä se nyt näkyy täs lapsilähtöises varhaiskasvatukses.”

”No ainaki ny sitä, että aikuiset ei päättää kaikkea mitä me täällä tehdään, että tota... Osallisuus tietysti täällä on sitä, että kuunnella vanhempien mielipiteitä ja kuunnella lasten mielipiteitä ja... Sit ei pelkästään kuunnella niitä vaan sit tietysti myöski toteutetaanki niitä toiveita, että huomioidaan niitä siinä iha arjessa sillä tavalla, että ny, et esimerkiks ny tällaset päiväuniasiat ja vanhempien mielipiteitä ulkoilusta, vaatetuksesta, toiminnasta. No et ne lapset osallistuu siihen toiminnan suunnitteluun ja sit ideointiin ja myöskin sitte siihen arviointiin, et miten se on sitte mennyt se toteutus, jos on saanu äänensä kuuluviin siinä.”

”Ko käytännös ainaki on osottautunut, että aika vähän vanhemmat, aika harva lähtee siihen niinku sillai innolla mukaan. Et aika monella on sitä, että kunhan nyt laps vaan täällä vihtyy ja kaikki on sillai okei, ni niille riittä se. Että on aika vaikeeta vanhempiakaan saada ehkä ideoimaan ja antamaan palautetta ja arvioimaan ja. no se just ainaki sitte, että... Ni tota, ku nythän oli tää lapsille tehty asiakaskysely keväällä. Ni tottakai meidänki ikäset lapset sitte osaa sitä ihan oikeesti niinku miettii sillai niitä juttuja, mitä on vuoden aikana tehty ja muuta. Ni kaikista eniten siellä varmaan niitä, ku oli hymynaama ja sit se välimuoto ja sitte taas se kurjin vaihtoehto. Niin tota siel oli muutamia se, että ei ollu hymynaama, vaan oli sitten se ettei oikeen välttämättä tarpeeks oo saanu nimenomaan antaa ideoita siihen toimintaan.”

Haastateltavien mielestä lasten osallisuuden toteutumisen mahdollistaminen tarkoittaa joskus sitä, että on pystyttävä luopumaan omista valmiista suunnitelmista ja muuttamaan toimintaa lasten toiveiden ja mielipiteiden mukaisesti. Haastateltavat kertoivat, että lasten osallisuutta lisätään myös heille suunnatuilla, ikätason mukaisilla asiakas-kyselyillä. Yksi haastateltava toi esille pienryhmätoiminnan osallisuutta tukevana toimintana.

6.4 Osallisuuden käsite lasten näkökulmasta katsottuna

Haastateltavat kokivat, että lasten näkökulmasta katsottuna on tärkeää, että lapsille annetaan mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja heille luodaan tunne siitä, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon ja niillä on merkitystä. Tähän haastateltavat kertoivat käyttävänsä keinoina lasten haastattelua, heidän mielipiteidensä kysymistä ja pienempien lasten kohdalla havainnointia. Varhaiskasvatuksen opettajat olivat myös sitä mieltä, että osallisuuden lisääminen ryhmässä auttaa lapsia oppimaan sosiaalisia taitoja paremmin ja he oppivat kunnioittamaan toistensa mielipiteitä. Yksi haastateltava piti hyvänä pienryhmien käyttöä toiminnoissa ja koki, että silloin lapset pääsevät paremmin esiin yksilöinä ja pystyvät paremmin ilmaisemaan toiveitaan ja mielipiteitään ja sitä kautta vaikuttamisen mahdollisuus kasvaa.

”Se on varmaan se, et ne huomaa itte et heidän mielipide otetaan huomioon, mut osallisuus on tavallaan myös sitä et he oppii sit taas olemaan yhdessä kavereiden kanssa et siin tulee sosiaaliset taidot mun mielest vahvast siin mukaan.... että kun on lapsia, kenen on vaikee olla isossa ryhmässä, et on parempi sit jakaa ehkä isompi ja pienempi ryhmä. Että kaikki pääsis tavallaa niinku loistamaan lapsetkii. ”

”No varmasi ainaki yhä enemmän ja enemmän pitäs siin suunnittelu niinku huomioida sitä lasten mielipidettä ja siitä on ny aika paljon puhuttu tosa, et mitenkä se aina saadaan niinku esille siinä. Tai että ollaan, nytte suunniteltiin kevätretkeä, ni mietittiin, että... kysyttiin heiltä, että mitä he haluais tehdä kevätretkellä. Ja toteutettiin se sitte sen mukaan, mitä lapset anto ehdotuksia ja sitte tehtiin niistä semmone, et siinä vähä tuli niinku ..... Oikeestaan kaikkien mielipide tuli siinä niinku esiin, sillee et meki sit kolme asiaa huomioitiin siinä kevätretkessä ja, mitkä oli sit semmosia yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja ....”

Haastatteluissa varhaiskasvatuksen opettajat toivat esille, että osallisuuden toteutumisen näkökulmasta katsottuna toiminnan tulisi olla lasten tarpeista lähtevää. Heidän

mielestään lasten tulisi saada tehdä päivän aikana itselleen mieluisia asioita, mutta samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että päivittäiset pakolliset tehtävät tulevat suoritetuiksi. Haastateltavat halusivat toimia niin, että lapset kokevat tulevansa kuulluiksi ja olevansa tärkeitä ja saavat tunteen siitä, että heidän mielipiteitään kunnioitetaan. Mielipiteiden ja ideoiden kartoittamisen keinona haastateltavat kertoivat käyttävänsä lasten haastattelua ja niin sanottuja tuumaustuokioita, jolloin lapsi saa kahden kesken keskustella toiveistaan ja ajatuksistaan aikuisen kanssa.

”No lasten näkökulmasta mä äskön just vähä niinku vastasin sitä, että että lapset tulee kuulluks ja nähdyks ja heidän mielipiteitä kunnioitetaan. Ja se toiminta lähtee lasten tarpeista, että se ei lähde sieltä ylhäältä, ylhäältä johdetusti.”

”No lasten näkökulmasta katsottuna mun mielest se on varmaa kaikkein eniten sitä, et lapsille tulis se tunne, et mua kuunnellaan täällä. Mul on mahdollisuus sanoo se mielipiteeni ja antaa niitä ideoita, että sillai mää näkisin, et se on varmaan lapsen näkökulmasta se oleellisin asia se tunne siitä, että mua kuunnellaan, että mua ei jyrätä.”

”Ja sit mä aattelin jo niin pitkälle jotain eskarilaistaki, että jos ne niinko oppii siihen vuoden aikana, että mulla on mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja ja otetaan niinku meilläki ne on ollu tosi tärkeitä lapsille ne semmoset tuumaustuokiot. Et me ollaan jokaista, tai minä, olen yksitellen niinko haastatellu siinä ku eskari on alkanu, ni jonkin ajan kuluttua, et heillä on jo joku käsitys, et mitä tää touhu on.”

Lasten osallisuuden toteutumista haastateltavat kertoivat arvioivansa havainnoimalla lasten reaktioita. Tärkeänä he kokivat myös sen, että varhaiskasvatuksen opettajan täytyy tilanteen vaatiessa ja osallisuutta lisätäksään osata muuttaa omaa toimintaansa lapsista lähtevien ideoiden ja mielipiteiden mukaisesti.

6.5 Osallisuuden huomioimisen vaikutus varhaiskasvatuksen toteuttamiseen

Haastateltavat olivat sitä mieltä, että lasten osallisuuden toteutuminen tulisi ottaa varhaiskasvatuksen päivittäisissä toiminnoissa koko ajan huomioon. Varhaiskasvatusta koskevien lakien ja ohjeistusten koettiin edellyttävän osallisuuden tukemista varhaiskasvatuksessa. Haastateltavien mukaan osallisuutta lisää se, että arkisissa toiminnoissa kuunnellaan lasten mielipiteitä ja pyritään toteuttamaan heidän esittämiään toiveita. Tärkeänä osallisuuden toteutumisen kannalta haastateltavat pitivät myös sitä, että lapsi saa oikeasti vaikuttaa eri toimintoihin ja asioihin hoitopäivän aikana.

”Periaattees se pitää ottaa nyt koko aika huomioon, lakikin vaatii nykyään sen.”

”No nää, täs on ny taas just tää et esimerkiks askrtelus saa valita mieleisensä värin, värit ja sit kuunnellaa lasten mielipiteitä ja pyritään toteuttamaan toiveet. Ja nyt ku meiän ryhmäs on enemmän aikuisii mitä ennen, esimerkiks mitä oli vaikka syksyllä, ni se helpottaa tätä lapsilähtöist toimintaa huomattavan paljon”

Haastateltavat pitivät osallisuuden toteutumisen tukemista tärkeänä työkaluna varhaiskasvatuksen arjessa. Heidän mielestään tätä tukee se, että päivittäisissä toiminnoissa ollaan koko ajan lapsille läsnä.

”Mut se, se pitää olla niinku koko ajan läsnä. Se ei oo semmone, et se otetaan jostain mappi ööstä, että nyt taas ajatellaanki vähä niinku tätä osallisuutta, että mitenkä nyt lähdetään sitä täs viemään. Ei se tuu niinku, et se pitää olla koko ajan niinku läsnä. Se on ihan koko aika meidän niinku sellanen työkalu niin lapsilla ku aikuisillakin.”

”Ja sit esimerkiks just tää lasten osallisuus arviointiin ni se ei kyllä ikävä, ikävä kyllä juurikaan toteudu. Et meil ei oo esimerkiks tämmöst perjantaipalaverii, et misä käytäs läpi et miten on viikko menny ja näin. Et saatetaan ny joskus jotai kysyy mielipiteit, et no miltä tuntu nyt ku mentiinki vaikka nyt Tommitädin puistoon tai jonneki et. Mut et se niinko arvointi-nimellä ni se ei toteudu.”

”No semmonen mun ainaki tulee ko, välii niinko kokee haasteelliseksi sen just, et miten saada vanhempia enemmän tähän työhön mukaan ja sillai. Et he niinku kiinnostus enemmän, et mitä täällä niinku oikeesti päivän mittaan tehdään.”

Yksi haastateltavista mainitsi myös vanhempien ottamisen mukaan arkeen ja heidän kiinnostuksensa lisäämisen varhaiskasvatuksen toimintaan keinona tukea lasten osallisuuden toteutumista. Yksi haastateltava koki, ettei lasten osallisuuden arviointi toteudu riittävän hyvin.

6.6 Varhaiskasvatuksen opettajan keinoja tukea ja lisätä lasten osallisuutta

Haastateltavat toivat esille lasten haastattelun, havainnoinnin ja kyselyt keinoina tukea ja lisätä osallisuuden toteutumista varhaiskasvatustyössä. He kertoivat keskusteluvansa lasten kanssa heidän ajatuksistaan ja mielipiteistään erilaisten toimintojen

suhteen. Toiminnoista ja tekemisistä päätettäessä he kertoivat tarvittaessa käyttävänsä keinoina arvontaa tai äänestystä. Haastateltavat kokivat tärkeäksi osallisuuden tunteen vahvistamiseksi myös sen, että lapsia kehuaan, heille annetaan positiivista palautetta ja heitä rohkaistaan itsenäiseen, osallistavaan toimintaan. Kaiken toiminnan oleellisenä tavoitteena on haastateltavien mukaan luoda kiva päivä varhaiskasvatuksessa kaikille lapsille ja aikuisille.

”No se mitä mä tällä hetkellä käytän ni on hyvin paljon kyllä se just semmonen havainnointi ja sit kysyminen ihan. Mitä ootte mieltä, miten tehdään, haluaisitteko... saatte äänestää tai sellasta, sellasia keinoja käytän tällä hetkellä aika paljon.”

”Ööö, no tota rohkaisten itsenäiseen toimintaan se lapsen ikä huomioon ottaen esimerkiks pukemisessa ja ruokailussa ja sit nää siirtymätilanteissa. Ja sit tää niinku päivälevon aikaan ni meil on tämmönen tai niinku päivälevossa et jos siellä niinku osaa olla hiljaa siin sängyssä et vaik ei uni tuliskaa ni meil on ollu tämmöne keuhelmipurkki käytössä et ollaan sitte niinku kehun kautta saatu tämmöst positiivist, positiivista aikaseks.”

Osallisuuden toteutumisen kannalta haastateltavat kokivat tärkeäksi yhteistyön lasten vanhempien ja huoltajien kanssa. Heidän mielestään se lisää kotien luottamusta varhaiskasvatustoimintaa kohtaan. Erityisen tärkeänä haastateltavat kokivat tämän yhteistyön erikoista tukea tarvitsevien lasten kohdalla ja arkojen ja helposti syrjään jäävien lasten kohdalla. Haasteellisena osallisuuden tukemisessa ja lisäämisessä haastateltavat kokivat sen, että aika ei heidän mielestään riitä erilaisten toimintojen havainnoinnin ja dokumentoinnin toteuttamiseen.

”Ja sitte vanhempiin vaan mahdollisimman paljon yhteyttä. Et mulla on se ongelma, et ku ne on niitä kuljetusoppilaita melkein kaikki, että kyllä watsappi on ollu kova käytös ja, ja ja että tota mä en vanhempia nää paljonkaan et siin on vaan muutama lapsi, jonka isä tai äiti tua tänne ja hakee täältä. Melkein kaikki kulkee taksilla tai bussille, että. Mut täytyy yrittää luoda semmonen ilmapiiri, että pienimmästäki asiasta voi soittaa tai tekstata tai jotaki. Kyllä se semmone jonkilaisen luottamuksen luominen koteihin päin ja totta kai siihen lapseen ny ensisijaisesti, mut koteihinki, että olis matala kynnys aina ottaa mikä tahansa asia esille.”

”No kyllähä me päivittäin, päivittäin niist puhutaan, et miten vois niinku lisätä (osallisuutta) ja miten vois toteuttaa eri tavalla, mut kyl se vaa aika haasteellist on se, se arviointi siinä. Et muutenki tuntuu, et niit, et kädet o täyn töitä ja sit viel jos pitäis vaikka kirjallisest viel jotai tai niinku kirjallist hommaa viäl lisätä ni se o, se o vähä, se o tosi haasteellist.”

”Mut sitte taas toisaalta ku aattelee, et nytki asiakastyytyväisyyskyselyssä niinko vastanneista 96 prosenttia oli kuitenkin niinko tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä, ni kyllä sekin sit jostaki kertoo. Jossakin on onnistuttu, silt se niinku vaikuttais ainaki.”

Merikarvialla oli ennen haastattelujani toteutettu asiakastyytyväisyyskysely lapsille ja tämän kyselyn tulokset olivat haastateltavien mielestä tärkeää tietoa ja palautetta lasten kokemuksista varhaiskasvatuksesta ja siten myös olennainen asia lasten osallisuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi.

7 TUTKIMUKSEN LAATU JA LUOTETTAVUUS

Ollakseen luotettava ja eettisesti hyväksyttävä ja tutkimustulosten luotettavia, tieteellisen tutkimuksen tulee olla suoritettu hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti. Hyvän tieteellisen käytännön rajoja määrittelee lainsäädäntö ja se toimii osana tutkimusorganisaatioiden laatujärjestelmää. Tutkimusetiikan kannalta on tärkeää, että tutkimus noudattaa yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Tulokset tulee myös esittää ja tallentaa ja niitä tulee arvioida. Tutkimusta tehtäessä käytetään eettisesti kestäviä ja tieteellisen tutkimuksen kriteerit täyttäviä tutkimus-, tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä. Tutkimuksen tulosten julkaisussa noudatetaan tieteelliselle tiedolle luonteenomaista avoimuutta ja vastuullista. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, Hyvä tieteellinen käytäntö.)

Suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lasten varhaiskasvatusta tulee heidän toivomuksensa ja mielipiteensä selvittää ja ottaa huomioon heidän kehityksensä tason ja ikänsä edellyttämällä tavalla. Myös lasten vanhemmille tai huoltajille on järjestettävä mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua lasten varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 20§). Opinnäytetyöni aihe, lasten osallisuus, on uuden Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden 2016 myötä noussut paremmin esille varhaiskasvatuksen arjessa. Myös Varhaiskasvatuslaki edellyttää lasten osallisuuden huomioimista.

Opinnäytetyöni luotettavuuden ja laadun toteutumiseksi pyrin luomaan haastattelutilanteista mahdollisimman rauhallisia ja luontevia. Tässä auttoi se, että kaikki haastattelemani varhaiskasvatuksen opettajat olivat haastattelujen toteuttamisen ajankohtana kollegoitani samalla työpaikalla Merikarvian päiväkodissa. Haastateltavat saivat tutkimuskysymykset etukäteen sähköpostin välityksellä, jotta heillä olisi mahdollisuus miettiä teemoja ja vastauksiaan rauhassa. Haastattelut tehtiin päiväkodin tiloissa ja haastatteluihin varattiin riittävästi aikaa.

Tutkimukseni luotettavuutta ja laatua lisäsi myös se, että haastattelemani viisi varhaiskasvatuksen opettajaa olivat kaikki eri lapsiryhmistä ja ryhmien lapset olivat eri ikäluokissa, toiset 3-5-vuotiaita ja toiset esikouluikäisiä. Heillä jokaisella oli ajatuksia ja mielipiteitä lasten osallisuuden toteutumiseen liittyen oman lapsiryhmänsä

näkökulmasta katsottuna. Jokainen heistä myös määritteli osallisuutta eri tavalla oman ajatusmaailmansa ja omien arvojensa ja periaatteidensa pohjalta. Tämä toi vastauksiin ja tuloksiin vaihtelevuutta ja erilaisia näkökulmia.

Haastatteluissa kävi ilmi, että osallisuus ja sen toteuttamisen mukanaan tuomat järjestykset ja velvoitteet olivat haastattelemilleni varhaiskasvatuksen opettajille vielä uusia ja hieman vieraitakin. Tämän koin vaikuttava tutkimukseni laatuun ja luotettavuuteen siten, että haastateltavien vastaukset olivat aidosti heidän omista näkökulmistaan ja ajatusmaailmoistaan lähteviä ja he olivat joutuneet miettimään käsitettä ja sen sisältöä itse. Haastateltavien on tarvinnut miettiä osallisuutta ja sen toteutumista myös heidän päiväkodissaan tehdyn lapsille suunnatun asiakastyytyväisyyskyselyn vuoksi. Kyselyn myötä lapsilla oli mahdollisuus antaa palautetta ja vaikuttaa päiväkodin toimintoihin ja kertoa ajatuksiaan päiväkodin arjen sujumisesta. Myös syksyn 2019 aikana tehdyn Merikarvian kunnan oman varhaiskasvatussuunnitelman miettiminen on lisännyt osallisuuden ja siihen liittyvien käytäntöjen pohtimista varhaiskasvatuksen opettajien keskuudessa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimusta tehdessäni tein johtopäätöksen, että osallisuus on haastattelemilleni varhaiskasvatuksen opettajille tärkeä asia. He olivat käyttäneet aikaa ja resursseja suunnitellessaan ja toteuttaessaan arkipäiväisiä toimintoja osallisuutta tukeviksi. Haastattelutavat olivat haastatelleet ja havainnoineet lapsia saadakseen tietoa siitä, mistä lapset pitävät ja mitä he toivoisivat hoitopäivien aikana tehtävän. Myös vanhempia oli osallistettu mukaan toimintaan tarkoituksena saada lapsista enemmän informaatiota ja sitä kautta paremmin toteuttaa lasten esittämiä toiveita ja ideoita. Haastattelujen tuloksista pystyin myös päättelemään, että varhaiskasvatuksen opettajat kokivat yhtenä tärkeimmistä asioista osallisuuden toteutumisen takaamiseksi sen, että he ovat oikeasti läsnä päivittäisissä kohtaamisissa lasten kanssa, jolloin lapset kokevat tulleen kuulluiksi ja nähdyiksi. Vastauksista saattoi päätellä myös sen, että varhaiskasvatuksen opettajat pyrkivät luomaan lapsille ilmapiirin, jossa he pääsevät yksilöinä esille ja tuntevat, että heitä kunnioitetaan ja arvostetaan.

Jo 1800-luvulla suomalaisessa varhaiskasvatuksen pedagogiikan kulttuurissa esikuvana toiminut Fröbel nosti esille lapsen aktiivisen toimijan roolin. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa tämänkaltainen lapsilähtöinen kasvattamisen malli toimii yhtenä tärkeimmistä varhaiskasvatuksen laatua mittaavista kriteereistä. Menneisyydestä löytyy myös monia muita osallisuutta koskevia tutkimuksia ja teorioita, jotka ovat vahvasti vaikuttaneet varhaiskasvatuksen nykyisiin käytäntöihin. Varhaiskasvatuksen arkea ohjaavat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 ja Varhaiskasvatuslaki 504/2018 ovat myös velvoittaneet varhaiskasvatuksen huomioimaan enemmän osallisuutta ja sen toteuttamista varhaiskasvatuksessa.

Itse kiinnostuin ja innostuin lasten osallistamisesta ja osallisuudesta jo sosionomiopintojeni alkutaipaleella. Aika pian tiesin, että opinnäytetyöni käsittelee kyseistä aihetta. Ollessani ensimmäisessä harjoittelupaikassani päiväkodissa oli osallisuus noussut juuri enemmän pintaan ja sen toteutumisesta käytiin uudenlaisia keskusteluja. Osallisuus on myös viime vuosina saanut tärkeämmän roolin varhaiskasvatuksen arjessa. Osallisuus on käsitteenä kuitenkin melko laaja, joten se asettaa varhaiskasvatuksen opettajille ja muille varhaiskasvatuksen ammattilaisille uudenlaisia haasteita ja toisaalta myös uudenlaisia paineita varhaiskasvatuksen arjen pyörittämiseen. Itse koen,

että osallisuus on jossakin muodossa kulkenut varhaiskasvatuksessa ja aikojen alusta, mutta nyt uusien lakien ja ohjeistusten myötä siitä on tullut asia, joka pitää selkeästi näkyä ja jollain tapaa tuoda esille varhaiskasvatuksessa. Lasten vanhemmat ja huoltajat ovat myös nykyään tietoisempia lapsensa ja omista oikeuksistaan ja haluavat tietää, miten lapsen kokonaisvaltainen hoito käytännössä toteutuu.

Opinnäytetyötäni tehdessäni jouduin itsekkin määrittelemään osallisuutta ja sen käsitettä uudella tavalla. Perehtyessäni osallisuutta koskevaan kirjallisuuteen ja muihin tietolähteisiin, oivalsin sen, että tässäkin asiassa ei loppujen lopuksi ole yhtä ainoaa totuutta. Tämä ajatus on minusta toisaalta ahdistava ja toisaalta lohduttava. Ahdistavaksi sen tekee se, että loppujen lopuksi kukaan ei pysty määrittelemään osallisuutta täydellisesti ja antamaan selkeää käyttöohjetta sille. Toisaalta lohduttavaa on se, että jokainen varhaiskasvatuksen opettaja saa toteuttaa osallisuutta omassa työssään omalla persoonallaan ja oman lapsiryhmänsä tarpeiden ja toiveiden pohjalta. Tämä mielestäni lisää lapsen yksilöllisyyden huomioimista ja lapsiryhmässä jokaisen lapsen vahvuuksien esille tuomista positiivisella tavalla. Olen vuoden 2019 alusta tehnyt varhaiskasvatuksen opettajan sijaisuutta ja sen myötä ammatillinen identiteettini on kehittynyt ja kasvanut ja olen joutunut myös ihmisenä kasvamaan ja muuttamaan ajattelutapojani ja -mallejani. Pyrin itse ammattilaisena toimiessani kunnioittamaan lasten yksilöllisyyttä ja luomaan ilmapiirin, jossa he kokevat olevansa hyväksytyjä, rakastettuja ja turvassa.

Opinnäytetyön tekeminen on myös itsessään ollut itsetutkiskelua ja peiliin katsomista vaativa projekti. Tulevaan ammattitutkintoon liittyvät sijaisuudet ovat vieneet mennessään ja niiden tuomat uudet haasteet ovat toisinaan vieneet melkoisesti voimia. Tämän seurauksena koulun loppuun saattaminen on jäänyt toisinaan toiselle sijalle elämän prioriteeteissa. Toisinaan se on aiheuttanut melkoista epäonnistumisen tunnetta ja siitä seuraavaa itsensä mollaamista ja kiukkua omaa saamattomuuttaan kohtaan. Toisaalta iän ja erilaisten elämäkokemusten karttuessa on oppinut olemaan itseään kohtaan armollinen ja ymmärtänyt sen, että toisinaan voimavarat eivät vaan riitä ja silloin on annettava itselleen aikaa. Kuitenkin olen löytänyt itsestäni myös sen vahvuuden, sisun ja toisinaan kiukunkin, joilla hommat kuitenkin loppujen lopuksi hoidetaan loppuun. Joten tuli eteen mitä tahansa, tiedän, että olen yrittänyt ja tehnyt parhaani.

Ollessani töissä Merikarvialla päiväkodissa, jossa tein myös opinnäytetyöni haastattelut, sain tutustua erilaisiin ihmisiin, erilaisiin varhaiskasvatuksen ammattilaisiin ja erilaisiin tapoihin toimia ja tehdä työtä. Jokaiselta sain jotakin uutta mukaani ja opin erilaisia asioita. Samalla opin huomaamaan, millainen varhaiskasvattaja itse haluaisin olla ja toisaalta, miten en itse halua työssäni toimia. Koen että nämä kohtaamiset ovat muokanneet minua ihmisenä ja tulevana varhaiskasvatuksen ammattilaisena. Mielenkiinnolla odotan tulevia ammatillisia kokemuksia ja haasteita ja menen kohti tulevaisuutta luottavaisin mielin, pää pystyssä ja rinta rottingilla. Kiitos kaikille, jotka ovat kulkeneet ja tulevat kulkemaan vierellä tällä matkalla, jota kutsutaan elämäksi.

LÄHTEET

- Heikka, Johanna; Hujala, Eeva & Turja, Leena 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa, Printel Oy.
- Heikka, Jonna; Fónsen, Elina; Elo, Janniina & Leinonen, Jonna (toim.) 2016. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere, Kopio-Niini Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Yliopistopaino.
- Hujala, Eeva & Turja, Leena (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva, Bookwell Digital.
- Hyvärinen, Matti; Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tallinna, Tallinna Raamatutrükikoja Oü.
- Kangas, Jonna; Vlasov, Janniina; Fonsèn, Elina & Heikka, Johanna (toim.) 2018. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa 2. Suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen. Helsinki, Kopio Niini Oy.
- Karila, Kirsti & Lipponen, Lasse (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tallinna, Tallinna Raamatutrükikoja Oü.
- Karjalainen, Satu & Puroila, Anna-Maija 2017. Ilon koodi: dialogisesti ja kulttuurisesti rakentuvat lasten ilon hetket päiväkotiarjessa. [https://journ.al.fi/kasvatusjaaika/article/view/68721/30158](https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68721/30158) Viitattu 7.10.2019.
- Koivula, Merja; Siippainen, Anne & Eerola-Pennanen, Paula (toim.) 2017. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tallinna, Tallinna Raamatutrükikoja Oü.
- Leinonen, Jonna 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa. Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsingin yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Pro gradu-tutkielma.
- Leskisenoja, Eliisa 2019 Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Toteuta käytännössä. Keuruu, Otavan Kirjapaino Oy.
- Marjanen, Päivi; Marttila, Marjaana & Varsa, Marjo (toim.) 2013. Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva, Bookwell Oy.
- Reunamo, J 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy.

- Roos, Piia 2016. Mitä kuuluu? : lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Kustannuspaikka tuntematon.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 19.8.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- Toom, Auli; Rautiainen, Matti & Tähtinen, Juhani (toim.) 2017. Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Jyväskylä, Jyväskylän yliopistopaino.
- Tutkimuseettinen Neuvottelukunta (TENK) 2019. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). <https://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>. Viitattu 8.9.2019.
- Valli, Raine (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Keuruu, Otavan kirjapaino.
- Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva, Bookwell Oy.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. Viitattu 21.4.2019 ja 8.9.2019.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, Merikarvian kunnan varhaiskasvatussuunnitelma 1.8.2017. [file:///C:/Users/minna/Downloads/Merikarvian%20kunnan%20varhaiskasvatussuunnitelma%201.8.2017%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/minna/Downloads/Merikarvian%20kunnan%20varhaiskasvatussuunnitelma%201.8.2017%20(1).pdf) Viitattu 2.5.2019.
- Virkki, Päivi 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Helsinki, Kopio Niini Oy.

LIITE 1

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Mitä osallisuus on?

- mitä osallisuuteen liittyy
- miten määrittelisit termin

Mitä osallisuus tarkoittaa varhaiskasvatustyössä?

- miten osallisuus ilmenee käytännön kasvatustyössä

Mitä osallisuus on lasten näkökulmasta katsottuna?

- miten se näkyy varhaiskasvatuksen arjessa
- miten se vaikuttaa päivittäiseen työhön ja sen organisointiin

Miten osallisuus vaikuttaa varhaiskasvatuksen toteutukseen?

- miten ja millaisissa tilanteissa se pitää ottaa huomioon
- miten se näkyy erilaisissa päivittäisissä toiminnoissa

Mitä keinoja itselläsi on lasten osallisuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi

- miten arvioit osallisuuden toteutumista työssäsi